

OSLO TINGRETT

Avsagt:

Saksnr: 10-124255MED-OTIR/01

Rettsens leder:

Tingrettsdommer

Thorleif Waaler

Meddommere:

Sivilingeniør

Sivilingeniør

Eystein Abel Engh

Øivind Seiergren

Den offentlige påtalemyndighet

Politiadvokatene Anne Glede Allum og
Frank Grimstad Jensen

mot

Byggmester Harald Langemyhr AS

Advokat Søren Olsen

Harald Karsten Maurice Langemyhr

Advokatene Bjørn Stordrange og Ellen
Holager Andenæs

Rafal Garan

Advokatene Nadia Christina Hall Østby-
Deglum og Thomas Berge

DOM

Byggmester Harald Langemyhr AS er stiftet i 1991 og har forretningsadresse i Burotveien 1, 3118 Tønsberg. Selskapet har som formål utførelse av byggeoppdrag og entreprenørvirksomhet innen bygg og anlegg. Selskapet er et heleid datterselskap av Langemyhr Holding AS som igjen er eid av Harald Karsten Maurice Langemyhr.

Harald Karsten Maurice Langemyhr er født 1. februar 1965 og bor i Karlsvikveien 19, 3150 Tolvsrød. Han er gift og har to mindreårige barn. Han arbeider som byggmester og har i de siste par årene hatt en årlig inntekt på ca. kr. 300 000 pr. år. Han har en formue på ca. kr. 1 million.

Rafal Garan er født 23. desember 1977 og bor i Neptuns vei 7 A, 3150 Tolvsrød. Han er gift og har en mindreårig sønn. Han tjener ca. kr. 24 000 pr. måned og har ingen formue.

Ved tiltalebeslutning utferdiget 19. juli 2010 av Politimesteren i Oslo er disse satt under tiltale ved Oslo tingrett. Tiltalen, som ble rettet under prosedyren, lyder som følger i rettet stand

I Straffeloven § 270 første ledd nr 1 jf annet ledd jf § 271

for i hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning ved å fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse, rettsstridig forlede noen til en handling som voldt fare for tap, idet bedrageriet anses som grovt, særlig fordi handlingen har voldt betydelig økonomisk skade eller den skyldige har misbrukt oppdrag,

Grunnlag er følgende forhold eller medvirkning til dette:

Gjelder nr. 2 Harald Karsten Maurice Langemyhr og nr. 3 Rafal Garan.

I perioden fra 1. april 2007 til 5. mars 2008 i egenskap som daglig leder av firmaet Byggmester Harald Langemyhr AS i TØNSBERG, forledet han ansatte i Oslo kommune til å utbetale kr 29 902 984 for arbeider verdt inntil kr 17 388 982 inkludert mva i det han ved fremsending av fakturaer for arbeid ved Økern Sykehjem i Økernveien 151 i Oslo, fortiet at det ikke var arbeidet det opplyste antall timer, at det var utført arbeid utenfor avtalen, at arbeid som var utført ikke var nødvendig og/eller at arbeidet var utført på en åpenbart urasjonell måte, noe som medførte tap eller fare for et tap for Oslo kommune på minst kr 12 514 002.

II Straffeloven § 270 første ledd nr 1 jf annet ledd jf § 271, jf strl §49

for i hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning ved å forsøke å fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse, rettsstridig forlede noen til en handling som ville voldt fare for

tap, idet bedrageriforsøket anses som grovt, særlig fordi handlingen ville voldt betydelig økonomisk skade eller den skyldige har misbrukt oppdrag,

Grunnlag er følgende forhold eller medvirkning til dette:

Gjelder nr. 2 Harald Karsten Maurice Langemyhr og nr. 3 Rafal Garan.

Til tid, på sted og i egenskap som nevnt i post I, forsøkte han å forlede ansatte i Oslo kommune til å utbetale kr 4 333 712 ut over det beløp han fikk utbetalt i post I i det han fremsatte krav for arbeider for totalt kr 34 236 696. Han lykkedes ikke da arbeidet ble stanset.

III Arbeidsmiljøloven § 19-1 nr 1 jf § 10-4 if § 10-5, if strl § 48a

for å ha latt arbeidstaker arbeide mer enn 9 timer i løpet av 24 timer eller med et gjennomsnitt av mer enn 40 timer i løpet av 7 dager (177 timer i løpet av 31 dager),

- eller når det har vært skriftlig avtale om utvidet arbeidstid, å ha latt arbeidstaker arbeide mer enn 10 timer i løpet av 24 timer eller med et gjennomsnitt av mer enn 48 timer i løpet av 7 dager (213 timer i løpet av 31 dager),
- eller når Arbeidstilsynet har samtykket i utvidet arbeidstid, å ha latt arbeidstaker arbeide mer enn et gjennomsnitt av 13 timer i løpet av 24 timer eller med et gjennomsnitt av mer enn 48 timer i løpet av 7 dager (220,8 timer i løpet av 31 dager)

Grunnlag er følgende forhold eller medvirkning til dette:

Gjelder nr. 1 Byggmester Harald Langemyhr AS og nr. 2 Harald Karsten Maurice Langemyhr.

I perioden fra mars 2007 til mars 2008 i Tønsberg og/eller Oslo lot han arbeidstakerne i inntil 468 tilfeller arbeide mer enn 177 timer i løpet av 31 dager og/eller i inntil 346 tilfeller arbeide mer enn 213 timer i løpet av 31 dager.

IV Arbeidsmiljøloven § 19-1 nr 1 jf § 4-4 fjerde og femte ledd, if strl § 48a

for som arbeidsgiver eller den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten eller som utleier å ha unnlatt å sørge for at arbeidstaker som er henvist til å sove i brakke får sove uten å dele rom med andre arbeidstakere når det ikke er forsvarlig at to deler rom og uansett slik at ikke mer enn to arbeidstakere sover i hvert rom samtidig

Grunnlag er følgende forhold eller medvirkning til dette:

a)

Gjelder nr. 1 Byggmester Harald Langemyhr AS og nr. 2 Harald Karsten Maurice Langemyhr.

I perioden nevnt i post I på arbeidsted ved Sinsen Barnehage i Oslo lot han inntil 3 arbeidere bo i hver boenhet, der enheten var beregnet for beboelse av 1 person.

b)

Gjelder nr. 1 Byggmester Harald Langemyhr AS og nr. 2 Harald Karsten Maurice Langemyhr.

I perioden nevnt i post I på arbeidsted ved Økern Sykehjem i Oslo lot han inntil 3 arbeidere bo i hver boenhet, der enheten var beregnet for beboelse av 1 person.

V Arbeidsmiljøloven § 19-1 nr 1 jf § 4-4 if forskrift av 14. april 1989 om stillaser, stiger

og arbeid på tak mm § 22 første ledd, jf strl § 48a

for som innehaver av virksomhet, arbeidsgiver eller den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten, å ha overtrådt bestemmelsen om at stillasgulv eller trapp som ligger høyere enn 2,0 meter over underlaget alltid skal ha rekkverk.

Grunnlag er følgende forhold eller medvirkning til dette:

Gjelder nr. 1 Byggmester Harald Langemyhr AS og nr. 2 Harald Karsten Maurice Langemyhr.

På sted og i deler av perioden nevnt i post I lot han arbeidstakere arbeide på tak uten at det var satt opp rekkverk eller annen sikring.

Ved tilleggstiltalebeslutning utferdiget 29. august 2011 av Politimesteren i Oslo er

Harald Karsten Maurice Langemyhr satt under tiltale ved Oslo tingrett for overtredelse av

I Bokføringslovens § 15 første ledd jf § 4 første ledd nr 3

for forsettlig eller uaktsomt vesentlig å ha overtrådt regelen om at bokføringen, spesifikasjonen og dokumentasjonen av regnskapsopplysningene skal skje i samsvar med det grunnleggende prinsipp om Realitet, nemlig at bokførte opplysninger skal være resultat av faktisk inntrufne hendelser eller regnskapsmessige vurderinger og skal gjelde den bokføringspliktige virksomheten, straffes med bøter eller fengsel inntil tre år.

Grunnlag er følgende forhold eller medvirkning til dette:

I egenskap av daglig leder i selskapet Byggmester Harald Langemyhr AS, Burotveien 1 i Tønsberg lot han faktura fra selskapet Multiluft AS, org nr 976 015 371 med teksten ”referanse Økern Sykehjem, Utført reparasjoner etter påført sakder på ventilasjonsanlegget” bli ført i 2007 regnskapet kort tid etter fakturaens dato, 31. 12. 2007, selv om fakturaen ikke vedrørte driften av selskapet Byggmester Harald Langemyhr AS i det fakturaen gjaldt betaling for installasjon av varmepumpe for Frank Nordby privat. Overtredelsen er vesentlig særlig med bakgrunn i at den kan ha konsekvenser for skatte- og avgiftsberegningen.

II Ligningsloven § 12 - 1 nr 1 a)

for å ha gitt ligningsmyndighetene uriktige eller ufullstendige opplysninger når han forsto eller burde forstått at dette kunne føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler

Grunnlag er følgende forhold eller medvirkning til dette:

I egenskap og på sted som nevnt i post I innleverte han 4. 9. 2008 selvangivelse for inntektsåret 2007 vedlagt næringsoppgave der fakturaen nevnt i post I hadde gitt en kostnad på kr 25 000 eksklusiv merverdiavgift. Kostnaden hadde ført til en tilsvarende reduksjon i resultatet for 2007, noe som kunne føre til lavere utlignet skatt for selskapet Byggmester Harald Langemyhr AS, samt at den kan dekke over en lønnsutbetaling til Frank Nordby tilsvarende kr 25 000 pluss merverdiavgift, til sammen kr 31 250.

III Merverdiavgiftsloven § 21-4 første ledd jf straffeloven § 270

for å ha gitt uriktig eller ufullstendig opplysning i omsetningsoppgave eller i annen oppgave eller forklaring til avgiftsmyndighetene, og derved unndratt avgift eller oppnådd uberettiget tilbakebetaling av avgift

Grunnlag er følgende forhold eller medvirkning til dette:

I egenskap og på sted som nevnt i post I sendte han 8. 2. 2008 inn merverdiavgiftsoppgave til avgiftsmyndigheten der fakturaen nevnt i post I inngikk i grunnlaget for inngående merverdiavgift i det denne var ført i regnskapet som kostnad med kr 25 000 pluss mva kr 6 250, totalt kr 31 250. Beløpet øker selskapets inngående merverdiavgift og kunne føre til redusert innbetaling av merverdiavgift eller til uriktig refusjon av merverdiavgift for selskapet Byggmester Harald Langemyhr AS.

Hovedforhandling ble holdt i dagene fra 5. september til 1. desember 2011. Retten ble satt med fagkyndige meddommere, sivilingeniørene Eystein Abel Engh og Øivind Seiergren. Rettsmøter har vært holdt i til sammen 40 dager. Retten tok fri i skolens høstferie og har gjennomgående tatt fri på fredager og dessuten enkelte ytterligere dager for å tilpasse seg presserende oppgaver for forsvarerne. For Byggmester Harald Langemyhr AS møtte styreformann Roy Gustav Winge. Harald Langemyhr og Roy Gustav Winge har vært til stede alle rettsdagene. Rafal Garan har med rettens tillatelse ikke vært til stede på alle rettsdagene.

Ingen av de tiltalte har erkjent seg straffeskyldig på noe punkt. Under prosedyren endret aktor hovedtiltalens post I idet verdien av arbeidene ble satt til ”inntil kr. 17 388 982” i stedet for ”inntil kr. 11 494 500” og han endret det påståtte tap fra ”minst kr.18 408 484” til ”minst kr. 12 514 002”. Videre ble det i hovedtiltalens post III gjort den endring at det i gjengivelsen av straffebudet også ble vist til ”arbeidsmiljøloven § 19-1 nr 1” og videre ved at man i straffebudets første strekpunkt endret ”220,8 timer” til ”213 timer” og i gjerningsbeskrivelsen endret ”184 timer” til ”177 timer” og ”220,8 timer” til ”213 timer”.

Oslo tingrett har 19. januar 2009 oppnevnt Sintef Byggforsk ved sivilingeniørene Tore Myrland Jensen og Knut Nordeng for å vurdere blant annet timeforbruket for de enkelte arbeidsoperasjonene. De to sakkyndige avga 28. juni 2009 en rapport som etter en kommunikasjon med Harald Langemyhr medførte at de 5. juli 2010 avga en tilleggsrapport. Disse

fulgte forhandlingene frem til de ga en avsluttende redegjørelse for retten i dagene 10. og 11. oktober 2011.

Retten har mottatt forklaring fra i alt 55 vitner hvorav flere sakkyndige vitner.

Ved hovedforhandlingens begynnelse ble det fra aktoratet fremlagt et stort antall ringpermer bestående av i alt 5935 dokumentsider og det ble også laget et elektronisk utdrag som har vært brukt under saken. Påtalemyndighetens dokumenter ble supplert etter hvert og utgjorde til slutt 7 484 dokumentsider. Det som har vært dokumentert fra dette materialet ble avmerket i det elektroniske utdraget og papirkopier av de dokumenterte sidene ble innsatt i i alt 9 ringpermer og overlevert til rettens medlemmer og forsvarerne forut for prosedyren.

Forsvarerne har i tillegg dokumentert en stor mengde dokumenter. Det gjelder blant annet innholdet i to ringpermer merket "FU" og "FU2" samt talloppstillinger og et stort billedmateriale innesatt i en ringperm kalt "Progresjon på takarbeider". Videre ble det fremlagt tre ringpermer relatert til de ulike regningsarbeidene og kalt henholdsvis "Tak", "Innvendig puss" og "Utvendig betong". Aktor og forsvarerne har for øvrig vært enige om å anse hele innholdet i tre av de øvrige ringpermene som ble fremlagt av Harald Langemyhr under hovedforhandlingen, permer merket "6.1", "6.2" og "6.3", som dokumentert i sin helhet.

I begge de to tiltalebeslutningene i saken hadde aktor tatt forbehold om at det ville bli nedlagt påstand om erstatning til fornærmede. De borgerlige rettskravene mot de tiltalte ble imidlertid ikke berørt i de to første månedene rettsforhandlingene varte. Etter å ha hørt synspunktene fra aktoratet og forsvarerne fattet retten i rettsmøte 31. oktober 2011 beslutning om å utsette pådømmelsen av borgerlige rettskrav, jf straffeprosessloven § 431.

Etter at denne beslutningen var gjort kjent for de tiltalte, aktoratet og forsvarerne meddelte advokat Bjørn Stordrange at han straks det foreligger dom vedrørende straffekravet vil ta kontakt med kommuneadvokaten med sikte på å få i gang forhandlinger om sluttoppgjøret og mulige andre krav som knytter seg til hevningen av kontraktsforholdet og rettsforfølgningen mot de tiltalte.

Aktor nedla under prosedyren slik påstand:

1. Byggmester Harald Langemyhr AS dømmes i henhold til hovedtiltalen av 19. juli 2010 post III, IV og V til å betale en bot til statskassen på 500 000 – femhundretusen – kroner.
2. Byggmester Harald Langemyhr AS dømmes til å tåle inndragning av 711 756,25 – syvhundreogellevetusensyvhundreogfemtiseks 25/100 kroner som er det utbyttet selskapet har hatt av de handlingene det dømmes for, jf straffeloven § 34 og 37 d. Beløpet tilfaller statskassen i den grad det ikke dekkes av erstatningskrav fra fornærmede.
3. Byggmester Harald Langemyhr AS dømmes til å betale sakens omkostninger fastsatt etter rettens skjønn.
4. Harald Karsten Maurice Langemyhr, født 1. februar 1965, dømmes i henhold til hovedtiltalen av 19. juli 2010 og tilleggstitalen av 29. august 2011 til en straff av fengsel i 4 – fire – år. Til fradrag ved soningen går 39 – trettini – dager for utholdt varetekt.
5. Harald Karsten Maurice Langemyhr dømmes til å betale sakens omkostninger fastsatt etter rettens skjønn.
6. Rafal Garan, født 23. desember 1977, dømmes i henhold til hovedtiltalen av 19. juli 2010 post I og II til en straff av fengsel i 1 – ett – år. Til fradrag ved soningen av straffen går 43 – førtitre – dager for utholdt varetekt.
7. Rafal Garan dømmes til å betale sakens omkostninger etter rettens skjønn.

Advokatene for de tiltalte nedla påstand om at disse frifinnes.

Rettens vurdering

BAKGRUNNEN FOR REHABILITERINGEN AV ØKERN SYKEHJEM

Straffesaken gjelder ulike forhold knyttet til en rehabilitering av vestre del av Økern sykehjem utført i perioden november 2006 til mars 2008. Tiltalen gjelder for det første bedrageri og bedrageriforsøk knyttet til påstått overfakturerings i forbindelse med denne rehabiliteringen. Videre gjelder straffesaken blant annet lønnsbetingelser og boforhold for arbeiderne på denne arbeidsplassen og på et tilsvarende rehabiliteringsoppdrag ved Sinsen barnehage.

Økern sykehjem, opprinnelig betegnet Økern aldershjem, ble bygget i 1955 og er et særpreget enetasjes bygningskompleks med kjeller og med mye glass og betong. Bygningsvolumene omkranser to atrier, et mot vest og et mot øst. Bærekonstruksjoner er i plasstøpt betong, herunder ytter- og innervegger, tak med gesimser og opphøyde midtpartier. Selve takkonstruksjonen er utført som et betongdekke og over denne bærekonstruksjonen er bygget et oppforet, luftet tretak som er tekket med papp. Sykehjemmet ligger på en høyde over Økern sentrum og har en vakker og lavmælt arkitektur omgitt av grønne plener. I 1961 ble arkitektene Sverre Fehn og Geir Grung tildelt Houens Fonds diplom for sitt arbeid med anlegget. Anton Christian Houen Fonds diplom er Norges viktigste og eldste arkitekturpris og ble tildelt første gang i 1904. Bygget er oppført på Byantikvarens gule liste som bevaringsverdig.

I tilknytning til aldershjemmet ble det rett nordvest for hjemmet bygget en boligblokk som opprinnelig tjente som bolig for de ansatte, men som i dag ikke lenger har noen tilknytning til institusjonen. Videre ble det i 1975 bygget en lavblokk i fire etasjer nordøst for aldershjemmet. Dette var et sykehjem som ble sammenføyd med den opprinnelige aldershjemsbygningen og som ble en integrert del av virksomheten. Etter hvert fikk hele institusjonen den betegnelsen som i dag er vanlig å bruke for aldershjem over hele landet, nemlig sykehjem. Økern sykehjem er i dag en spesialenhet for demente og har i alt 56 beboere. I tillegg har institusjonen et dagsenter med i alt 40 plasser, men dette er både for demente og ikke-demente.

Det er på det rene at det midt på 1990-tallet hadde meldt seg et behov for ombygging og rehabilitering av den opprinnelige aldershjemsbygningen fra 1955. Bygningen var vakker og sjarmerende, men den trengte en rehabilitering. I 1999/2000 ble det foretatt en rehabilitering av den østre halvdel av den opprinnelige bygningen samtidig som denne ble ombygget med sikte på å kunne huse ytterligere 25 beboere. I tiden som fulgte syslet Oslo kommune med planer om å rehabilitere også den vestre halvdel av denne eldste bygningen.

Oslo kommune stiftet 11. juni 2002 foretaket Omsorgsbygg Oslo KF (heretter også kalt "Omsorgsbygg" eller "OBY") for bygging, rehabilitering og teknisk drift av sykehjem, omsorgsboliger og barnehager. Dette kommunale foretaket ble registrert i Enhetsregisteret

i Brønnøysund 25. september 2003 og kom i virksomhet fra 1. januar 2004. Foretaket hadde fra starten av en svært begrenset administrasjon og benytter derfor nesten utelukkende eksterne firmaer til planlegging, prosjektering og bygging samt til byggeledelse og prosjektledelse. Prosjektdirektør Jan Erik Hovrud i Omsorgsbygg forklarte i retten følgende om dette: ”Vi hadde i begynnelsen bare fem ansatte i Prosjektavdelingen. Vi kjøpte alle kontrolltjenester ute i markedet. Vi kalte medarbeiderne i Prosjektavdelingen for prosjektansvarlige.” Omsorgsbygg er underlagt lov og forskrift om offentlige anskaffelser.

Etter en åpen anbudskonkurranse inngikk Omsorgsbygg 8. oktober 2004 en avtale med selskapet Ilje AS om prosjekt- og byggeledelse for rehabilitering og ombygging av den vestre del av Økern sykehjem. Avtalen ble senere forlenget ved et brev av 4. desember 2006 med referanse til en e-post av 22. september 2006 som igjen viste til et møtereferat av 1. september 2006.

På tilsvarende måte inngikk Omsorgsbygg senhøstes 2005 en avtale med en prosjekteringsgruppe med arkitektfirmaet Amdahl, Strøm og Cappelen som utførende arkitekter. I gruppen inngikk også rådgivende ingeniør i byggeteknikk (heretter kalt ”RIB”) firmaet Haug og Blom-Bakke AS og rådgivende ingeniør i VVS teknikk (heretter kalt ”RIV”) Ingeniørkontoret Ingena AS og rådgivende ingeniør i elektroteknikk (heretter kalt ”RIE”) ÅF-Consult AS. Gruppen utarbeidet 29. juni 2006 et konkurransegrunnlag, herunder en teknisk beskrivelse med masseberegning for rehabiliteringsarbeidene.

3. juli 2006 inviterte Omsorgsbygg til åpen anbudskonkurranse for utførelsen av rehabiliteringsarbeidene. Selve prosjektet var gitt betegnelsen Økern sykehjem og dagsenter med prosjektnummer 0421 og datert 28. juni 2006. Det var forutsatt en ordinær utførelsesentreprise basert på standardkontrakten NS 3430 med byggherrestyrte sideentrepriser innenfor de fire fagområdene: Elektro, VVS, Rør og Bygg. Byggentreprenøren skulle også ivareta rollen som administrerende sideentreprenør med ansvar for koordinering, varsling og fremdriftskontroll.

Det fremgikk av anbudsinnbydelsen at prosjektdirektør i prosjektet var Jon Erik Hovrud, og med Stener Harildstad og Per Morten Valstadsve som prosjektansvarlige. Alle disse hadde ansvarlige posisjoner i Omsorgsbygg.

Videre fremgikk det av anbudsinnbydelsen at Ilje AS skulle ivareta prosjektledelse og byggeledelse, dvs den daglige oppfølgingen av byggearbeidene. Dette selskapet valgte først Einar Michelsen som prosjektleder, men han ble før byggingen kom i gang erstattet av Terje Ilje. Selskapet valgte Jean Hai Tran som stedlig byggeleder og kontrollør. I kortere ferieperioder ble Jean Tran erstattet av Gøril Stoltenberg.

I anbudsinnbydelsen ble det gitt følgende beskrivelse av oppdraget:

”Oppdraget omfatter ombygging og rehabilitering av Økern sykehjem og dagsenter – avdeling Vest til sykehjemsplasser og dagsenter med Husbankstandard og tilhørende fellesarealer og fellesfunksjoner. Ombyggingen omfatter innvendig ombygging inkl. nye tekniske anlegg, samt rehabilitering av eksisterende betongkonstruksjoner, rehabilitering/utskiftning av vinduer og fasader.

Det fremgikk ellers av konkurransegrunnlaget at forventet oppstart var 1. oktober 2006 og med avslutning 4. juli 2007.

Harald Langemyhr er født 1. februar 1965 og oppvokst på Tolvsrød i Tønsberg. Han har fagbrev som tømrer og stillasbygger og arbeidet i unge år hos en onkel, Trond Langemyhr. I 1991 tok han arbeid innenfor off-shore-industrien og fra 1997 – 2000 drev han et byggefirma sammen med en venn. I 2001 stiftet han selskapet Byggmester Harald Langemyhr AS (heretter også kalt ”byggefirmaet” eller ”BHL”). Dette selskapet eies av Langemyhr Holding AS som igjen er eiet av Harald Karsten Langemyhr AS. Allerede i 2002 begynte firmaet å ansette polsk arbeidskraft. I årene 2006 og 2007 hadde byggefirmaet mange oppdrag for Oslo kommune og særlig gjaldt dette bygging og rehabilitering av skoler. Byggefirmaet hadde også mange oppdrag i Vestfold. Byggefirmaet var i sterkt vekst i disse årene. I begynnelsen av 2007 hadde firmaet 40 ansatte og i begynnelsen av 2008 hadde det 120 ansatte.

Tilbudsbefaring ble holdt 14. august 2006. Til stede ved befaringen var ulike byggentreprenører som skulle være administrerende sideentreprenør. En av dem var byggmester Harald Langemyhr.

Byggmester Harald Langemyhr AS innga 30. august 2006 tilbud på utførelse av de bygningsmessige arbeidene for i alt kr. 16 669 108 med tillegg av 25 % merverdiavgift.

Omsorgsbygg mottok i alt syv tilbud og BHLs tilbud var betydelig lavere enn de øvrige. I kontraktsmøte 11. oktober 2006 ble hele tilbudet gjennomgått og tilbudssummen korrigert til kr. 18 843 618 med tillegg av merverdiavgift på grunn av regne- og summeringsfeil. På møtet ble også tilbudsbrevet gjennomgått. Det fremgikk at tilbudet er gitt uten forbehold og at poster som ikke er priset er innkalkulert i andre poster. Det fremgikk ellers at arkitektene og RIB hadde gjennomgått tilbudet og kun hadde mindre bemerkninger. Harald Langemyhr opplyste på dette møtet at arbeidet for det meste ville bli utført av polske arbeidere og med en bas som også snakker engelsk. Partene ble enige om at tidspunktet for oppstart og ferdigstillelse måtte forskyves. Oppstart skulle skje 15. november 2006 under forutsetning av at igangsettingstillatelsen forelå innen dette tidspunkt og ferdigstillelse 22. august 2007. Dersom igangsettingstillatelsen forelå senere, skulle tidspunktene bli forskjøvet tilsvarende. Mengdekontrollen skulle utføres innen 15. januar 2007.

På det første byggemøtet 20. november 2006 ble det fremlagt igangsettingstillatelse som var gitt uten bemerkninger. På grunn av denne forsinkelsen med tillatelsen ble det fastsatt at de bygningsmessige arbeidene skulle være avsluttet 29. august 2007 og at de øvrige tekniske arbeider skulle avsluttes 15. august 2007. Harald Langemyhr opplyste at rigging og kjerneboring ville starte 21. november 2006. Formell oppstart ble fastsatt til 22. november 2006. Prosjektleder Terje Ilje ba om at Harald Langemyhr utarbeidet en hovedfremdriftsplan snarest mulig.

11. januar 2007 signerte Oslo kommune ved Omsorgsbygg og Byggmester Harald Langemyhr AS kontrakten om utføring av arbeidene. Kontraktsummen var som avklart på møtet 11. oktober 2006 kr. 18 843 618 eksklusiv avgift eller kr. 23 554 523 inkludert merverdiavgift.

I byggefirmaet var det ansatt en rekke polske arbeidere. Tillitsmann og hovedformann for de polske arbeiderne som arbeidet med rehabiliteringen av Økern sykehjem og dagsenter var Rafal Garan. Han deltok i møtene på byggeplassen sammen med kommunens byggeleder Jean Hai Tran fra firmaet Ilje AS og han deltok også på kontrollrundene for å inspisere arbeidene. Prosjektleder for byggefirmaets arbeider på Økern sykehjem var Roy Gustav Winge. Han hadde ansvar for oppfølging av kontraktsarbeider, tilleggsarbeider og regningsarbeider og deltok også i byggemøtene.

Byggefirmaets anleggsleder på Økern sykehjem var Frank Nordby. Han bisto prosjektleder Roy Gustav Winge, deltok på byggemøter og var den som fulgte blant annet opp materialinnkjøp, bestillinger og kontraktsarbeider. Sylwia Cholewicka var personalkonsulent i byggefirmaet og hadde ansvaret for arbeidsavtalene med de ansatte. Hun sørget for at de utenlandske arbeiderne hadde arbeidstillatelse og at de ble registrert i Sentralskatteregistret. Hun mottok timelister fra de ansatte som hun brukte som grunnlag for fakturering og beregning av lønn, og hun hjalp de utenlandsansatte med å åpne bankkonto og andre gjøremål. Hun snakker både polsk og norsk.

Etter hvert som arbeidene kom i gang ble det gjennomgående holdt byggemøter hver 14. dag, første gang 20. november 2007 og siste gang 6. mars 2008. Møtene ble ledet av byggelederfirmaet Ilje AS representert ved Terje Ilje. På disse møtene møtte representanter for alle utførende fag, arkitekt og rådgivende ingeniører og etter hvert deltok også representanter fra Omsorgsbygg. Også representanter for ledelsen og de ansatte ved sykehjemmet var til stede. Et stykke ut i byggesaken valgte imidlertid brukerrepresentantene å holde seg borte fra møtene, men de fikk oversendt referatene. På byggemøtene ble blant annet behandlet fremdrift, hva var utført siden forrige møte og hva som var planlagt neste periode, bemanning på byggeplassen fram til neste møte, behovet for nye tegninger, eventuell forsinkelse mv.

Parallelt med disse møtene hver 14. dag ble avviklet fremdriftsmøter hovedsakelig for å planlegge og koordinere fremdriften. Disse var ledet av representant for byggefirmaet. Etter disse fremdriftsmøtene ble det normalt gått vernerunder for å ivareta pålagte HMS-oppgaver. Det første møtet ble avholdt 30. november 2006 og siste gang 14. februar 2008. I alt var det 24 slike møter.

Det ble i regi av byggherren også avholdt enkelte særmøter for å avklare helt spesielle spørsmål som dukket opp underveis. Slike møter startet allerede i planleggingsperioden og varte i hele perioden og også etter at byggeplassen ble stengt i mars 2008. Harald Langemyhr deltok også som regel på disse møtene. Videre ble det avholdt brukermøter etter behov. Det foreligger i alt 27 brukermøtereferater.

DE ULIKE REGNINGSARBEIDENE OG FAKTURERINGSRUTINENE

I kontrakten av 11. januar 2007 var det vist til NS 3430 annen utgave fra september 2004. Det var også vist til Oslo kommunes spesielle kontraktsbestemmelser med avvik og tilføyelser til denne standarden. I de spesielle kontraktsbestemmelsene var det blant annet gitt egne regler for støyende arbeider ettersom arbeidene skulle foregå i umiddelbar nærhet til et sykehjem under full drift. Alle arbeidene var beskrevet og masseberegnet i henhold til NS 3420. For masseberegning og beskrivelse hadde prosjekteringsgruppen – bestående av arkitekten og byggeteknisk konsulent, teknisk konsulent VVS og teknisk konsulent Elektro - benyttet et eget masseberegningssfirma som ivaretok deler av denne funksjonen.

I henhold til kontrakten var alle arbeidene å anse som såkalte fastprisarbeider, enten som ”rundsumposter” eller som enhetspriser med eller uten faste mengder. For poster med faste mengder skulle entreprenøren foreta massekontroll i forhold til tegninger og beskrivelse med frist en bestemt dato etter oppstart. Mengder for øvrig skulle måles opp på stedet eller etter endelige tegninger. De største kapitlene i anbudet var tømrer- og snekkerarbeider, dører og vinduer og faste innredninger. Senere oppsto behovet for å få utført flere omfattende tilleggsarbeider som ikke var planlagt og beskrevet og prissatt i kontrakten. Først ble det registrert lekkasjer på tak og det ble bestemt at disse arbeidene skulle utføres på regning. Når det gjelder innvendig mur og puss var det ikke satt av poster for fjerning av løs puss og gjenoppussing. Dette arbeidet ble derfor bestilt som regningsarbeide. Til slutt ble utvendig betongrehabilitering, som hadde faste enhetspriser og regulerbare mengder i kontrakten, avtalt som regningsarbeider. Dette fordi enkelte typer betongskader ikke hadde relevante enhetspriser.

Når det gjelder taket hadde byggefirmaet allerede i et byggemøte 7. desember 2006 tatt opp spørsmålet om hva som eventuelt skulle gjøres med dette. Etter at det ble registrert lekkasjer fra taket skrev prosjektansvarlig Stener Harildstad i Omsorgsbygg en e-post av 19. april 2007 til Terje Ilje hvor han tok opp spørsmålet om utbedringen av taket kunne gjøres ”bit for bit”. Dette ble begrunnet med at direktør Jon Erik Hovrud i Omsorgsbygg ikke hadde lyst til å binde seg opp til å utbedre hele taket på en gang. Man ville da unngå å sende ut tilleggsarbeidet på anbud, og i tillegg se hvor ille taket var og hvor mye dette ville koste.

På vegne av Omsorgsbygg skrev Terje Ilje 24. april 2007 til byggefirmaet at man ønsket å bestille utbedring av eksisterende tak med tilhørende takkonstruksjoner:

”Arbeidet kan utføres på regning. Arbeidet skal i først omgang begrenses til de områder som er nødvendig å utbedre straks i forhold til pågående byggearbeider i Økern sykehjem del vest. Dette innebærer å rehabilitere taket i de områder som forårsaker vannlekkasjer ned i underliggende konstruksjoner. Beskrivelse og tegninger for gjennomføring og oppbygging av ny konstruksjon utarbeides av arkitekt.

Harald Langemyhr AS må sammen med arkitekt vurdere i hvilke områder og i hvilken rekkefølge arbeidene skal gjennomføres. Framdriftsplan for gjennomføring av arbeidene og forslag til etappevis utbedring med tilhørende prioriteringsrekkefølge ønskes utarbeidet snarest av Harald Langemyhr AS.”

Det er på det rene at utbedringen ikke skjedde ”bit for bit”. Byggefirmaet rehabiliterte taket over hele den vestre delen av bygningen som byggeoppdraget knyttet seg til. Dette ble akseptert som den mest fornuftige måten å gjøre det på, særlig med tanke på å kunne overholde ferdigstillelsesfristen.

Når takarbeidene ble bestilt på regning skyldes dette antagelig at omfanget av lekkasjer ikke var kjent og at kostnadene med et provisorisk tak (for værmessig å beskytte konstruksjonen mens taket ble rehabilitert og tekket på nytt) var vanskelig å forhåndsberegne. Arkitektfirmaet fikk i byggemøte 7. juni 2007 i oppgave å beskrive arbeidene for nytt tak.

Takarbeidene ble påbegynt i begynnelsen av juni 2007 og oppsettingen av rekkverk skjedde allerede 1. juni 2007. Det var imidlertid først i etterkant av oppdraget, og i etterkant av at arbeidene var påbegynt, at direktøren for Omsorgsbygg 29. august 2007 fremmet sak for styret med forslag om at det skulle foretas ”en full utskiftning av tak med konstruksjon”. Direktøren viste til at de innvendige arbeidene under byggeoppdraget ble hindret på grunn av lekkasjer. Det var for øvrig i saksfremlegget lagt til grunn at byggefirmaet skulle rehabilitere hele taket over sykehjemmet, både den vestre og østre del. Vedtaket om utskiftning av taket over den østre del ble imidlertid ikke iverksatt.

I kontraktens kapittel 14 om mur-, puss- og flisarbeider var det ikke beskrevet fjerning av løs puss på de innvendige veggene og gjenoppussing av disse. I et byggemøte 11. oktober 2007 ble arbeidene med fjerning av løs puss og gjenoppbygging bestilt som regnings-

arbeide. Arbeidene med denne rehabiliteringen var igangsatt allerede 2 dager før. I det samme møtet ble det bedt om et kostnadsoverslag fra byggefirmaet. På det tidspunkt, da de innvendige pussarbeidene ble igangsatt, var arbeidene med utbedring av taket kommet så langt – og det var dessuten et provisorisk tak for værbeskyttelse – slik at det ikke var uforsvarlig å igangsette utbedringen av de innvendige veggene. Etter at byggefirmaet hadde startet arbeidet, oppsto det imidlertid en diskusjon mellom byggefirmaet og byggherren om hvor mye løs puss som det var nødvendig å fjerne. Byggefirmaet mente at svært mye puss var løs, mens byggherren var uenig i dette og understreket at kun løs puss skulle fjernes og at man ville akseptere en noe dårligere utførelse enn det som hadde blitt resultatet om all puss ble fjernet. I tillegg mente byggherren at det ikke var nødvendig å utføre loddpuss, selv ikke ved døråpninger.

I kontraktens kapittel 10 er beskrevet utvendig betongrehabilitering. Den utvendige betongen var blitt en del skadet på grunn av fuktighet og vinterforhold. Disse arbeidene var beskrevet med poster som skulle mengdereguleres etter oppmåling/registrering, og det var fastsatt en enhetspris for hver enkelt skadetype forårsaket av korrodert armering. Byggefirmaet kom imidlertid til at det var en del skader som ikke hadde sin årsak i korrodert armering (rene betongskader) og som etter deres oppfatning ikke var omfattet av kontrakten. Byggefirmaet ga tilbud på utbedring også av disse skadene, men tilbudet ble ikke god tatt av byggelederfirmaet. Etter samtaler kom partene frem til at det var uhensiktsmessig å ta en del av de utvendige betongarbeidene på regning og en del på fastpris. Dette ledet til at det på et byggemøte 25. oktober 2007 under henvisning til en e-post av 18. oktober 2007 ble bestemt at alt som knytter seg til utvendig betongrehabilitering skulle tas på regning.

Enkelte utvendige betongarbeider var imidlertid allerede utført før 25. oktober 2007 som en del av fastpriskontrakten. Også dette arbeidet skulle betales etter regning. Omsorgsbygg aksepterte at det i denne forbindelse ble gjort fradrag i fastpriskontrakten for det antallet timer som refererte seg til allerede utførte arbeider på utvendig betong forutsatt at det ble fremlagt timelister også for disse arbeidene. Byggefirmaet opplyste at man allerede hadde brukt 1840 timer på dette arbeidet. Byggelederen foretok en vurdering av dette og aksepterte timetallet. Spesifiserte timeoppstillinger for de aktuelle ukene ble oversendt senere. I forbindelse med sluttoppgjøret gikk imidlertid byggefirmaet igjennom timelistene

på nytt og man fant da at det var gjort feil som medførte at man måtte redusere timetallet på 1840 timer til 1618 ½ time. I forbindelse med sluttoppgjøret ble det vedrørende betongarbeidene også funnet et par andre poster hvor det var fakturert for mye og dessuten et par poster hvor det var fakturert for lite, jf vedlegg 2 til byggefirmaets slutfaktura av 15. november 2008

Det aller meste av det arbeidet som hadde med betongrehabiliteringen å gjøre ble som nevnt utført etter byggemøtet 25. oktober 2007. Arbeid med utvendig betongrehabilitering egner seg imidlertid best å utføre i sommerhalvåret av hensyn til frost og kulde. På vinterstid kreves en provisorisk beskyttelse og oppvarming for arbeidene. Ved for sen utbedring av gesimser kunne heller ikke takarbeidene mot gesimser fullføres.

Regningsarbeidene ble fakturert etterskuddsvis hver måned basert på angitte timepriser i kontrakten for arbeidere, spesialarbeidere, formenn og ingeniører. Opplegget var slik at arbeiderne etter hver uke skulle levere timelister, fortrinnsvis den etterfølgende mandagen men senest tirsdagen dagen etter. Timelistene skulle leveres til byggeplassens administrasjon som håndterte dette videre. Arbeideren anførte på eget skjema navnet sitt, hva arbeidet hver dag var bestått av, hvor mange timer man hadde vært på byggeplassen inkludert matpauser samt eget prosjektnummer. Denne rutinen var noe problematisk ettersom arbeidsplassen hovedsakelig besto av polske arbeidere som kun behersket sitt morsmål. Det var også et kompliserende element at det foregikk løpende kontraktsarbeider parallelt med de tre foran nevnte regningsarbeidene. Mange arbeidere hadde dessuten i perioder av kortere og lengre varighet opphold på andre arbeidsplasser enn på Økern sykehjem.

For de polske arbeiderne ble det således mange ulike prosjektnumre å holde styr på. For å lette oversikten var det i første etasje på Økern sykehjem plassert en egen informasjonstavle der prosjektnumre sto oppført. På tavlen var det også en oversikt over arbeiderne på plassen. Det må likevel legges til grunn at en del av de polske arbeiderne hadde en uklar forestilling om hvilket prosjektnummer som gjaldt for deres arbeidsoppgaver til enhver tid. Rafal Garan som var daglig på plassen foretok derfor en kontroll og oppretting av de innleverte skjemaene. Skjemaene ble så sendt videre til Sylwia Cholewicka som benyttet disse til lønnsavregning og fakturering. Listene ble så overført til egne samleskjemaer der prosjektnummer, navn og timer fremgikk for hver dag. Disse listene ble sendt eller levert til byggelederfirmaet Ilje AS. Byggeleder foretok fra tid til annen noen endringer, han

kvitterte på listene og sendte alt i retur. Faktura ble så utstedt med de rettelser som var angitt. Det hendte at byggeleder ikke responderte raskt nok på oversendelsen. Da ble faktura med timeoversikter sendt til Omsorgsbygg uten byggeleders signatur eller godkjenning. I slike situasjoner ble det utstedt kredittfakturaer dersom byggeledelsen senere hadde innvendinger og rettelser på timeforbruket eller personer. Byggefirmaet aksepterte normalt de innvendinger som kom fra byggelederen. Fakturaer som hadde vært til behandling hos Ilje AS/Omsorgsbygg ble videresendt til Oslo kommunes fakturasentral. Her ble fakturaene scannet og man foretok en formalkontroll. Derfra ble fakturaene sendt elektronisk tilbake til Omsorgsbygg som returnerte dokumentet til fakturasentralen som sendte dokumentet til en faggruppe for ytterligere kontroll og utbetaling.

Den løpende kontrollen på byggeplassen ble som nevnt ivarettatt av byggelederfirmaet Ilje AS. Dette kontrollbehovet økte kraftig da det viste seg at store og omfattende arbeidsoppgaver ikke var planlagt på forhånd av byggherren og således ikke inngikk i de kontraktsarbeidene som opprinnelig skulle omfattes av kontrollen. Opprinnelig var det i oktober 2004 inngått en fastpriskontrakt basert på NS 8401 for Ilje AS sin prosjekt- og byggeledelse. Denne fastprisavtalen ble endret i september 2006 med virkning fra 1. oktober 2006. Nå ble det avtalt avregning etter medgått tid. Da tilleggsarbeidene økte i omfang, spesielt takarbeidene, ble Ilje AS bedt om å øke intensiteten i sitt kontrollarbeide. Byggeleder Jean Tran foretok jevnlig, men normalt ikke daglig, kontroller av arbeidets kvalitet og omfang samt en registrering eller opptelling av arbeidere som jobbet med de ulike timebaserte prosjekter på Økern. Dette var åpenbart ikke lett da det var mange polske arbeidere som det var vanskelig å huske og identifisere fra gang til gang. Arbeiderne hadde ikke egne identifikasjonskort med navn og bilde i det dette ikke var påkrevet. Han var derfor avhengig av bistand fra Rafal Garan når han foretok sine inspeksjoner. Disse inspeksjonene skjedde normalt tidlig på formiddagen, men kunne også skje til andre tider.

Det er på det rene at rehabiliteringsarbeidene på Økern sykehjem ble vesentlig forsinket i forhold til de opprinnelige planene. Dette skyldtes i første omgang lekkasjer på taket som påvirket kontraktsarbeidene inne i bygget. I tillegg ble utvendig betongrehabilitering igangsatt for sent slik at takarbeidene ved gesimser ikke ble ferdig. Forsinkelsene ble bemerket i byggemøter, fremdriftsmøter og særmøter. Opprinnelig var ferdigstillelsen av arbeidene satt til 29. august 2007 og arbeidene var fremdeles ikke ferdigstilt 7. mars 2008 da byggeplassen ble stengt. Det synes hevet over tvil at deler av denne forsinkelsen

skyldtes manglende planlegging av byggeoppdraget fra byggherrens side. Spesielt hadde Oslo kommune representert ved Omsorgsbygg et ansvar for at man ikke hadde tatt inn i kontrakten det åpenbare behovet for å rehabilitere taket, hvilket fikk konsekvenser for den totale fremdriften. Riktignok hadde man i anbudets kapittel 13 om taktekking og membraner beskrevet taktekking på nytt inngangsparti samt ett lags tekking på gammelt tak Øst og Vest. Sistnevnte arbeider med ett lags tekking ble ikke tatt med i kontrakten. Etter at problemene med taket ble oppdaget, ble det fra byggefirmaet stadig fremmet krav om utsettelse av ferdigstillelsesdatoen.

Det synes samtidig på det rene at byggefirmaet ikke utførte den fremdriftsplanleggingen som ble etterlyst fra byggeledelsen. Det ble også fra de fleste av sideentreprenørene etterlyst en inkorporering av de tekniske fags arbeider i hovedplanen. Det er klart at det har påløpt mange flere arbeidstimer spesielt i forbindelse med rehabiliteringen av taket i forhold til det som var forventet. Det spørsmål som imidlertid særlig reiser seg i nærværende sak er om noen av de tiltalte har gjort seg skyldig i et bedrageri eller forsøk på bedrageri overfor byggherren. Dette vil retten komme nærmere tilbake til i den nærmere drøftelsen av de ulike tiltalepostene.

En av de polske arbeiderne, Adam Makarczyk, ble 26. februar 2008 oppsagt fra sin stilling med fratreden 31. mars 2008. Bakgrunnen for oppsigelsen var at han etter byggefirmaets oppfatning i betydelig grad hadde sluntret unna arbeidet mens han var på arbeidsplassen. Han hadde fått en advarsel fra sin arbeidsgiver, men hadde ikke fulgt pålegget om å ta seg sammen.

TERMINERINGEN AV KONTRAKTSFORHOLDET

5. mars 2008 foretok Arbeidstilsynet en kontroll av virksomheten på Økern sykehjem. Bakgrunnen var anonyme brev fra to polske arbeidere hvor det var gitt opplysning om vanskelige arbeids- og boforhold hos Byggmester Harald Langemyhr AS. Arbeiderne opplyste at de ble satt til å gjøre arbeid som de ikke var kvalifisert for, at de ofte måtte arbeide mer enn 60 timer pr uke og at de ikke fikk utbetalt den lønnen de skulle ha. Etter å ha inspisert arbeidsplassen besluttet inspektøren fra Arbeidstilsynet at byggefirmaet fra kl. 1300 måtte stanse bruk av rullestillas uten rekkverk og dessuten alt arbeid på taket.

Denne inspektøren, Per Granerød, ga også pålegg om å stanse bruken av soverom med 2 til 4 polske arbeidere på hvert rom. Inspektøren dro samme dag videre til Sinsen barnehage. Der fattet han vedtak om at byggefirmaet fra kl. 1430 skulle stanse bruken av soverom i boligcontainere. De aktuelle forholdene vedrørende de nevnte byggeplassene ble imidlertid rettet i løpet av noen timer, hvorefter arbeidene kunne fortsette. Boligcontainerne på Økern sykehjem og Sinsen barnehage hadde byggefirmaet leiet av Neptun Utleie AS som er et datterselskap av Langemyhr Holding AS.

7. mars 2008 fattet Omsorgsbygg en muntlig beslutning om midlertidig å stanse alle arbeidene på disse byggeplassene. Direktør Per Morten Johansen i Omsorgsbygg ringte til prosjektleder Roy Gustav Winge i byggefirmaet og skal i denne forbindelse ha uttalt: ”Det har gått storpolitikk i saken, vi må vise at vi gjør noe, så vi må stenge byggeplassen”. Byggeplassen ble umiddelbart avlåst og byggherren engasjerte et vekterselskap for å hindre at entreprenøren fikk adgang til byggeplassen for avhenting av verktøy mm. Byggefirmaets hovedlager for verktøy var på den tiden i en brakke på Økern sykehjem og avstengningen fikk også betydning for muligheten til å fullføre andre byggeoppdrag for Oslo kommune, særlig skolebygg. En tilsvarende avstengning av arbeidsplassen og innlåsing av verktøy skjedde på Sinsen barnehage.

Under Arbeidstilsynets tilsyn på Økern sykehjem 5. mars 2008 hadde også TV-Norge vært til stede. Utover at denne fjernsynsstasjonen dekket nyheten kom det imidlertid denne dagen eller dagen etter ikke særlig mange andre reaksjoner i aviser, radio og fjernsyn. Men 7. mars 2008 og i månedene som fulgte var det en stor mengde medieoppslag i tilknytning til Harald Langemyhrs virksomhet. Det skal ha vært i alt nærmere 15 000 til dels sterkt kritiske oppslag og reportasjer knyttet til virksomheten. Det var også pressedekning i Polen. Fra Arbeidstilsynet ble det fra første dag uttalt at det dreide seg om grov sosial dumping. Arbeidstilsynet hadde i dagene fra 5. mars 2008 samtaler med en rekke av de ansatte og fikk skriftlige tilbakemeldinger fra de ansatte på et skjema utformet med sikte på å få arbeidstakernes synspunkter i forbindelse med tilsynssaken. Prosjektleder Roy Gustav Winge har forklart i retten at han 7. mars 2008 hadde tatt kontakt med inspektør Per Granerød. ”Jeg spurte om han ville ha en forklaring fra meg. Det var han ikke interessert i.”

Det er brakt på det rene at det var Adam Makarczyk og hans arbeidskollega Mariuz Kropidlowski som i slutten av februar 2008 hadde varslet Arbeidstilsynet om lønnsbeting-

elsene og boforholdene for arbeiderne. Disse to skrev 15. mars 2008 en e-post til sine arbeidskollegaer blant annet med sikte på å samordne arbeidernes lønnskrav overfor byggefirmaet. Adam Makarczyk hadde kontakt med mange av de polske arbeiderne etter at de til dels hadde reist tilbake til hjemlandet og han formidlet e-poster og oppfordret sine tidligere kollegaer til å ta kontakt med Arbeidstilsynet. Enkelte vitner har påstått at Makarczyk sammen med Mariuz Kropidlowski ledet en aksjon for å få tidligere kollegaer til å forklare seg falskt for på denne måten å kunne knekke byggefirmaet og Harald Langemyhr.

I tiden som fulgte igangsatte Oslo kommune en rekke tiltak for å søke å få klarlagt arbeidsforholdene for de polske arbeidere på den aktuelle byggeplassen og forhold knyttet til kontraktsforholdet med byggefirmaet. Blant annet tok byrådsavdelingen i Oslo kommune kontakt med firmaet PriceWaterhouseCoopers for blant annet å få dem til å foreta intervjuer i Polen med de polske arbeiderne som i dagene fra 5. mars 2008 hadde gitt opplysninger til Arbeidstilsynet. Dette firmaets rapport ble levert til kommunen 21. mai 2008. Videre ble det etter initiativ fra Omsorgsbygg innhentet en rapport fra konsulentfirmaet Opak som ble anmodet om å foreta en granskning av hva de aktuelle regningsarbeidene burde ha kostet og hva det kunne koste å få slutført arbeidene. Denne granskningen var ferdigstilt 8. mai 2008. Endelig ble konsulentfirmaet FirstVentura i mars 2008 gitt i oppdrag å vurdere Omsorgsbyggs og innleide rådgiveres gjennomføring, oppfølging og beslutninger i saken. Denne rapporten forelå 4. juni 2008.

På et tidspunkt ble også kommunerevisjonen kontaktet og informert. Kommunerevisjonen utarbeidet en oversikt basert på beslaglagte timelister som for hver enkelt arbeider ga opplysning om på hvilket eller hvilke prosjekt vedkommende hadde arbeidet på den enkelte dag og med hvor mange timer. Kommunerevisjonens første rapport ble avgitt 22. september 2009.

10. mars 2008 ble det holdt et møte på byggeplassen hvor byggherren og sideentreprenørene var til stede. Byggefirmaet var ikke innkalt til møtet. I referatet fra dette møtet ble det protokollert:

”De avdekkede forhold har vært i medias søkelys siste uken.

Under møtet ble det nevnt at Aftenposten jobber med å avdekke om det stjeles tid og materialer ifra byggeplassen til egen vinning. Det er påstått at Byggmester Harald Langemyhr AS fakturerer tid til egen bolig i Tønsberg på prosjektene Økern sykehjem og Sinsen barnehage.

Ellers verserer det mange rykter i media om boforhold, lønnsbetingelser m.m.”

I en politianmeldelse fra Oslo kommune, som var datert 23. mai og registrert som innkommet 26. mai 2008, ble Byggmester Harald Langemyhr AS anmeldt for grovt bedrageri i forbindelse med arbeidene på Økern sykehjem. Det fremgår av anmeldelsen at det aktuelle timebaserte arbeidet skulle vært priset til kr. 5 040 000 mens det var fakturert til kr. 27 374 172. “Differansen mellom verdi av utført arbeid og det som er fakturert utgjør etter dette kr. 22 334 172. Beløpets størrelse kvalitetssikres nå av Omsorgsbygg.” Det var ellers opplyst at erstatningskrav ville bli medtatt i straffesaken. Vedlagt anmeldelsen fulgte rapportene fra Opak og PriceWaterhouseCoopers. Det ble etter noen uker foretatt avhør av en rekke personer i saken. Når det gjaldt de polske arbeiderne som hadde gitt en forklaring til PriceWaterhouseCoopers, tok politiavhørene regelmessig utgangspunkt i disse forklaringene.

Oslo politidistrikt innga 27. mai 2008 en begjæring til retten om ransaking i byggefirmaets lokaler i Burotveien 1 i Tønsberg og i Harald Langemyhrs privatbolig i Ringshusveien 12 på Tolvsrød. 28. mai 2008 tok Oslo tingrett denne begjæringen til følge. Politiets siktelse var basert på rapporten fra Opak hvor Harald Langemyhr og selskapet ble bebreidet for overfakturering. I rapporten fra PriceWaterhouseCoopers fremgikk det at enkelte polske arbeidere hadde kommet med en rekke ulikeartede beskyldninger mot Harald Langemyhr og de andre i ledelsen av byggefirmaet. Den samme dagen besluttet Oslo politidistrikt pågripelse av Harald Langemyhr, Rafal Garan, Sylwia Cholewicka, Frank Nordby og Roy Gustav Winge. Disse personene - med unntak av Harald Langemyhr – ble denne dagen pågrepet av politiet. Harald Langemyhr var på ferie sammen med sin kone og sine barn. Han fikk høre om pågripelsene, avbrøt ferien og reiste hjem og meldte seg straks for politiet.

Oslo tingrett fattet 30. mai 2008 kjennelse om varetektsfengsling av Sylwia Cholewicka og Roy Gustav Winge frem til 6. juni 2008 og av Rafal Garan frem til 13. juni 2008. Denne

fengslingen av Rafal Garan ble senere forlenget og han ble løslatt 9. juli 2008. Harald Langemyhr ble fengslet ved Oslo tingretts kjennelse av 4. juni 2008 og han ble løslatt 9. juli 2008.

Kommuneadvokaten i Oslo sendte 16. juni 2008 et brev til byggelederfirmaet Ilje AS med varsel om heving av byggelederavtalen begrunnet med kontraktsmislighold. Ilje AS tok til motmæle og i brev fra hans advokat Odd Tvedt fremgikk blant annet:

“- Det har ikke vært mangelfull oppfølging i byggetiden.

- Det har vært utført kontroller i langt større omfang enn forutsatt for å avdekke/forebygge mislighold fra entreprenør.

- Omfanget av kontrollene så langt har ikke avdekket noe mislighold fra entreprenøren i forhold til faktisk bemanning som dannet grunnlag for avregning av regningsarbeider. Alle kontroller utført av oss, og opptelling sammen med representanter fra prosjektansvarlig og prosjektdirektør hos OBY, viste at mannskapssituasjonen stemte med de timelister som ble levert.“

Brevet fra advokat Odd Tvedt var også vedlagt Iljes kommentarer til rapportene fra FirstVentura. Denne rapporten fikk Terje Ilje først tilgang til etter at den var offentliggjort på Internett. Ilje antok at det var denne rapporten som var bakgrunnen for hevingsvarselet. Ilje hadde gitt kommentarer til rapporten og fremholdt at den inneholdt flere vesentlige faktafeil, flere misforståelser, faglig ukorrekte påstander og selvmotsigelser. Hevingen ble senere trukket tilbake og Ilje AS fortsatte sitt arbeide i forbindelse med forhandlingene om sluttoppgjøret med byggefirmaet.

I et brev av 30. mai 2008 fikk byggefirmaet underretning fra Oslo kommune om heving av byggekontrakten. I etterkant av denne hevingen ble det 28. august 2008 holdt en registreringsforretning på Økern sykehjem med Harald Langemyhr, Gustav Winge, takstmann Olaf Abell og representanter for Omsorgsbygg, Kommuneadvokaten og Opak til stede. Opak hadde laget en liste over gjenstående arbeider. Denne listen ble på stedet gjennomgått og revidert i fellesskap mellom partene. Etter registreringsforretningen sendte byggefirmaet 15. november 2008 sin slutfaktura i henhold til reglene i NS 3430.

Fra mai til desember 2009 pågikk det arbeider for å få slutført byggearbeidene med byggefirmaet Håndverkeriet som entreprenør. Dette firmaet påtok seg oppdraget til en pris på 4 millioner kroner. Det kom imidlertid også fra denne entreprenøren en rekke endringsmeldinger og betalingen til Håndverkeriet ble totalt på 12 millioner kroner.

Et helt sentralt spørsmål i nærværende sak er i hvilken utstrekning de enkelte regningsarbeidene har vært overfakturert. Retten vil i de påfølgende avsnittene komme inn på de to utredningene som har vært gjort i denne forbindelse og hva som har blitt dokumentert for retten. Det gjelder rapportene fra to rettsoppnevnte sakkyndige og rapporten fra ingeniør/takstmann Olaf Abell.

Omsorgsbygg hadde 13. mars 2008, altså ganske umiddelbart etter byggestoppen, engasjert konsulentfirmaet Opak for å foreta en vurdering av kvalitet og omfang av de utførte tilleggsarbeidene og hva som gjensto av disse. Det har vært opplyst i retten at takarbeidene i Opaks rapport var grovt kalkulert til 11 millioner kroner inkludert mva. Beløpet inkluderte arbeidstid, materialer, avgifter mv. samt en post for uforutsett på ca 1 millioner kroner.

Opaks rapport var ledsaget av en lang rekke bilder som dokumenterte tilstanden ved befaringene og som Opak selv hadde tatt. Opak kom senere med tilleggsnotater av 8. mai og 6. juni 2008. Her ble kostnadene for de to øvrige tilleggsarbeidene også grovt kalkulert. Tallene i anmeldelsen fra politiet var basert på Opaks vurderinger.

I det følgende redegjøres for ulike sakkyndiges vurderinger av timetallet for de tre tilleggsarbeidene. Det vil fremgå at det er benyttet noe ulike totale timetall som byggefirmaet har oppgitt. Avvikene mellom totaltallene benyttet av de sakkyndige (og av politirevisorene som har bistått) er imidlertid relativt beskjedne og anses uten betydning for de vurderinger retten skal gjøre. Det fremkom dessuten først under hovedforhandlingen opplysninger om justeringer av både fakturerte og rapporterte tall som ikke var kjent da rapportene ble utarbeidet.

SINTEFS VURDERING AV OVERFAKTURERINGSSPØRSMÅLET

Oslo tingrett besluttet 19. januar 2009 å oppnevne Sintef Byggforsk ved sivilingeniørene Tore Myrland Jensen og Knut Noreng for å vurdere blant annet timeforbruket for de ulike arbeidsoperasjonene og hva som var et rimelig timeforbruk. 28. august 2009 avga de sakkyndige en rapport. I tiden fra 4. september til 29. oktober 2009 sendte Harald Lange-myhr i alt seks brev til Oslo politidistrikt med kommentarer til denne rapporten. De sakkyndige avga 5. juli 2010 et tilleggsnotat (kalt ”notatet”).

Under hovedforhandlingen ble det 11. oktober 2011 fremlagt et revidert notat av 7. oktober 2011 vedrørende takarbeidene (kalt ”revidert notat tak”) og det ble også fremlagt en ny samlerrapport datert samme dag som gjaldt alt unntatt takarbeidene (kalt ”den reviderte rapporten”).

Sintef avga som foran nevnt 28. august 2009 sin første rapport vedrørende timeforbruket. I rapporten ble følgende forutsetninger for arbeidsomfanget presisert:

”Følgende regningsarbeider er omhandlet av tvistesaken mellom Omsorgsbygg Oslo KF (OBY) og Byggmester Harald Langemyhr AS (BHL) og utgjør således en spesifisering av mandatet:

- ✓ Utvendig betongrehabilitering utført som regningsarbeider.
- ✓ Innvendige pussarbeider utført som regningsarbeider.
- ✓ Reparasjon av tak utført som regningsarbeider

I forbindelse med SINTEF Byggforsk sin gjennomføring av dette oppdraget ble det klart at den skriftlige dokumentasjonen i forbindelse med de tre omtvistede regningsarbeider var til dels mangelfull og/eller ikke entydige i forhold til hva som var de faktiske forhold mht. avtaler/kontrakt mellom Omsorgsbygg Oslo KF (OBY) og Byggmester Harald Langemyhr AS (BHL). Betydelige sprik i blant annet oppgitte mengder gitt fra BHL og OBY vedrørende skadeomfang er også avdekket. Dette medførte at følgende arbeid måtte gjennomføres i forbindelse med SINTEF Byggforsk sitt oppdrag:

- Avklaring/vurdering av innhold i signerte endringsmeldinger.
- Avklaring/vurdering av hvilke arbeider som uomtvistelig er bestilt.
- Avklaring/vurdering av utførte arbeider, samt hvorvidt disse er bestilt eller ikke.
- Beregning av mengder (areal, materialer, etc.) i forbindelse med bestilte og utførte arbeider, herunder synliggjøre mengder som anses som spesielt usikre med implementering/beregning av henholdsvis øvre og nedre estimer.
- Utarbeidelse av grunnlag, herunder hjelpefigurer, som kan benyttes av partene for å fastsette de faktiske mengder.
- Utarbeidelse av grunnlag, herunder hjelpefigurer, for å dokumentere de forutsetninger SINTEF Byggforsk har lagt til grunn i sine beregninger av timeforbruk i tilfeller der grunnlaget enten manglet eller ikke var entydig.”

Av konklusjonen i rapporten siteres følgende:

”Omfang av endrings- og tilleggsarbeider ved Økern sykehjem har vært omfattende relativt sett i forhold til opprinnelig fastpriskontrakt. Dette tyder på at forundersøkelser og tilstandsanalyser ikke har vært omfattende nok eller ikke har vært utført. En slik økning i arbeidsomfang har selvfølgelig medført ekstra utfordringer for BHL, spesielt relatert til planlegging og tilrettelegging for tilleggsarbeidene. SINTEF Byggforsk har ikke beregnet særskilt timeforbruk til dette, men har forutsatt at deler av dette er dekket gjennom beregnede formannstimer, samt at usikkerhet i størrelse er fanget av en påslagsprosent på 25 %.

Alle prosjekter er ulike og det vil aldri finnes "en fasit" for hvilket timeforbruk som kan forventes. Det vil alltid foreligge noe spredning i forventet timeforbruk selv i tilfeller hvor alle arbeider relatert til omfang (mengder) og metoder (type utstyr, type tilrettelegging av arbeidene, etc.) er entydig beskrevet. For Økern sykehjem er det i tillegg usikkerhet forbundet med:

- Mengder av utførte regningsarbeider.
- Hvilke metoder som ble benyttet.
- Hvilken metode for tilrettelegging av arbeidene som ble valgt.
- Hvorvidt utførte arbeider er iht. formelle avtaler (endringsmeldinger) mellom OBY og BHL både mht. utførelse og mengder.
- Indirekte konsekvenser av endrings- og tilleggsarbeider for andre arbeider.

Årsaken til de særskilte usikkerhetene listet over kan hovedsakelig sammenfattes punktvis:

- Bestillinger/endringsmeldinger er i flere tilfeller veldig kortfattet, uten tilhørende detaljbeskrivelse, arbeidstegninger eller angivelse av mengder og omfang.
- Det ble i for liten grad fulgt opp med oppmålinger av faktiske mengder før grunnlaget ble dekket, bygget inn eller fjernet.

SINTEF Byggforsk har i sine uavhengige beregninger av nødvendige timeforbruk også måttet relatere disse mot egne beregninger og vurderinger av mengder og forutsatte metoder for utførelse. Alle forutsetninger som er lagt til grunn fremgår av denne rapporten, og kan kontrolleres og vurderes i ettertid.”

Sintef har beregnet et såkalt øvre og nedre estimat for timeforbruket ved hver av de tre regningsarbeidene og sammenstilt disse i tabellen under der også byggefirmaets rapporterte timer fremgår:

Aktivitet	Beregnet timeforbruk	Timeforbruk rapportert av BHL
Utvendig betongrehabilitering	Øvre estimat: 10 325 timer Nedre estimat: 7793 timer	20 827 timer
Innvendige pussarbeider	Øvre estimat: 7 139 timer Nedre estimat: 4 309 timer	8 254 timer
Ombygging av tak	Øvre estimat: 17 501 timer Nedre estimat: 14 200 timer	38 495 timer
SUM alle tre arbeider	Øvre estimat: 34 965 timer Nedre estimat: 26 302 timer	67 576 timer

Sintef angir at et nødvendig timeforbruk i området nedre estimat anses som fornuftig dersom de forutsetninger som legges til grunn i rapporten kan dokumenteres å være riktige. Øvre estimat oppgis å være konservative tall. Med begrepet konservative tall mener Sintef en forsiktig beregning basert på et relativt romslig påslag for uforutsette poster.

Det oppgis at nedre estimert timeforbruk er basert på 0 % påslag for diverse og uforutsett, samt en nedre estimert mengde. Øvre estimert timeforbruk i tabellen er basert på 25 % påslag for diverse og uforutsett samt en øvre estimert mengde.

Om årsaken til differansene mellom Sintefs beregninger og byggefirmaets rapporterte timeforbruk bemerket Sintef:

”Årsaken ... kan relateres til mange forhold, herunder timeforbruk relatert til hjelpearbeider, formannstimer og vinterarbeider.

SINTEF Byggforsk finner at BHL`s rapporterte timeforbruk til en viss grad er ”skjønsmessig” fordelt på ulike arbeider, og i slike tilfeller ikke representerer reelle påløpte timer for tilhørende aktiviteter. Dette gjelder spesielt timeforbruk relatert til formenn og tillegg for vinterarbeider, hvor timeforbruk i stor grad er rapportert som prosentandeler av totalt rapporterte medgåtte produktive arbeidstimer. Det er også registrert tilfeller der SINTEF Byggforsk anser at BHL`s rapporterte mengder ikke er basert på reelle oppmålinger, men tilpasninger i ettertid. Dette gjelder spesielt for utvendig betongrehabiliteringsarbeider. I slike tilfeller har SINTEF Byggforsk også vurdert rapporterte mengder som større enn hva som anses som sannsynlig ut fra mottatt dokumentasjon. BHL`s rapporterte mengder er imidlertid konsekvent lagt til grunn for SINTEF sine reviderte timeberegninger for innvendig og utvendig betong samt i all hovedsak også for takarbeidene.”

Sintef mottok som grunnlag for sitt arbeide en relativt omfattende dokumentasjon fra Omsorgsbygg, byggefirmaet og politiet som omfattet følgende:

- 14 ringpermer fra politiet
- 33 ringpermer fra byggefirmaet
- 4 ringpermer fra Omsorgsbygg
- 2 ringpermer fra Omsorgsbygg med tilbudet og tilbudstegninger.
- Prosjektadministrativ håndbok
- Diverse brev oversendt fra Oslo Politidistrikt.

I tillegg fikk de en del oppdaterte arbeidstegninger som plantegninger og snitt fra arkitektfirmaet og den rådgivende ingeniøren i byggeteknikk samt de opprinnelige tegningene fra den gang sykehjemmet ble oppført.

Sintef opplyste at det til tross for at underlaget var omfattende er dette fortsatt noe mangelfullt. Det mangler til en viss grad detaljtegninger og i større grad detaljerte tekniske beskrivelser og angivelse av mengder. Videre opplyste de at det i for liten grad er utarbeidet et detaljert grunnlag for å avklare uenighetene mellom Omsorgsbygg og byggefirmaet når det gjelder mengder, tidsforbruk og utførelse. Sintef gjennomførte befaringsbesøk på bygget 4. og 5. mars 2009 i etterkant av et rettsmøte i Oslo tingrett.

Under hovedforhandlingen kom det frem at Harald Langemyhr mente at mye av hans dokumentasjon for utførelsen av de ulike arbeidsoperasjoner i de tre regningsarbeidene ikke var tatt tilstrekkelig hensyn til. Harald Langemyhr hadde riktignok en viss kontakt med Sintef under utarbeidelsen av rapporten, men forholdt seg primært til politiet og regnet med at all informasjon ble videreformidlet.

Harald Langemyhr hadde sendt i alt 12 brev der det i detalj ble forklart de ulike arbeidsoperasjonene. For retten har det vært uklart om de 6 første brevene var tatt tilstrekkelig hensyn til, mens det var enighet om at de seks siste ikke var hensyntatt av Sintef. Harald Langemyhr ga så i retten en omfattende redegjørelse for arbeidsomfanget der det ble foretatt en sammenligning med de enkelte tall i Sintefs rapport.

Sintefs to sakkyndige var tilstede i retten i første delen av hovedforhandlingene frem til 11. oktober 2011 for å få dannet seg et mest mulig korrekt bilde av situasjonen på byggeplassen i den aktuelle perioden.

Et par dager før hovedforhandlingen fikk retten, forsvarerne og Sintef tilsendt et omfattende bildemateriale som tidligere ikke var kjent for noen av dem. Dette bildematerialet ga både Sintef og retten en betydelig bedre forståelse av arbeidsutførelsen og progresjonen i byggesaken. Bildene var tatt av byggelederfirmaet Ilje AS og ble oversendt fra politiet etter at forsvaret hadde etterlyst kompletterende bildemateriale gjennom lengre tid.

Den 10. og 11. oktober fremla de sakkyndige sine reviderte rapporter datert 7. oktober 2011 der det nye bildemateriale og de avklaringene som hadde fremkommet under hovedforhandlingen var tatt hensyn til.

Når det gjaldt utvendig betong og innvendige pussarbeidene benyttet de sakkyndige seg konsekvent av mengder som var rapportert av byggefirmaet. På dette grunnlaget vurderte Sintef et normalt tidsforbruk for disse arbeidene. De ulike arbeidsoperasjonene og skadetyperne ble deretter vurdert og sammenstilt.

For takarbeidene hadde man splittet opp de ulike arbeidsoperasjonene i nærmere tretti ulike poster og deretter vurdert omfanget av hver av disse. For takarbeidene ble de rapporterte mengdene også i all hovedsak benyttet. Sintef beregnet som nevnt foran tidsforbruket både med og uten et påslag på 25 %. Et slikt påslag var ment å dekke usikkerhet og uforutsette arbeidsoperasjoner. De opplyste for øvrig at timetallet inklusive 25 % representerte konservative vurderinger.

I den reviderte rapporten av 7. oktober 2011 var estimatene som følger:

Aktivitet	Beregnet timeforbruk	Timeforbruk rapportert av BHL
Utvendig betongrehabilitering	Uten påslag: 12 367 timer	21 158 timer
	Inkl 25 % : 15 458 timer	
Innvendige pussarbeider	Uten påslag: 6 002 timer	8 285 timer
	Inkl 25 % : 7 503 timer	
Ombygging av tak	Uten påslag: 20 188 timer	39 141 timer
	Inkl 25 %: 25 235 timer	
SUM alle tre arbeider	Uten påslag: 38 557 timer	68 584 timer
	Inkl 25 %: 48 196 timer	

Som det fremgår ble det i den reviderte rapporten foretatt justeringer av de beregnede tall for timeforbruket. Den konservative vurderingen av timetallet i den første rapporten av 28. august 2008 var 34 965 timer, mens den reviderte vurderingen av 7. oktober 2011 var på 48 196 timer og innebar altså en økning på vel 13 000 timer. Det fremgikk at fortsatt var differansen mellom Sintefs konservative vurderinger og Harald Langemyhrs rapporterte tall relativt stort, i alt vel 20 000 timer svarende til ca 10 millioner kroner inkludert mva. I Sintefs rapporter, både den første og de reviderte, fremkom det ingen kritikk eller negative bemerkninger vedrørende arbeidets kvalitet og eventuelle mangler i utførelsen.

Utvendig betongrehabilitering

Opprinnelig var utvendig betongrehabilitering et “fastprisarbeide” som var beskrevet i kontrakten med enhetspriser som gjaldt utbedring av betong med armeringskorrosjon. Det var da meningen før utbedring å måle opp mengdene for hver post når skadene var avdekket. Imidlertid manglet man poster for betongskader som ikke var forårsaket av armeringskorrosjon. Disse tilleggspostene ble etter Omsorgsbyggs oppfatning priset så høyt av byggefirmaet at man til slutt valgte å få utført alle arbeidene på regning, også de postene som var priset i opprinnelig beskrivelse og inklusive de som allerede var utført på et tidlig stadium i byggeprosessen.

Sintef har i sin reviderte rapport forsiktig vurdert timetallet til 15 458 timer, mens Harald Langemyhr har rapportert 21 158 timer for disse arbeidene. Sintefs laveste vurdering, dvs uten påslag, gir 12 367 timer. Det fremgår av et regnestykke i Sintefs rapport at Langemyhrs estimerte timeforbruk basert på anbudsbeskrivelsens mengder og de oppgitte enhetsprisene kun ville gi 3 244 timer. Dette er basert på en gjennomsnittelig timepris på 400 kroner eksklusiv mva. De mengdene som opprinnelig var forutsatt i Omsorgsbyggs anbudsbeskrivelse var med andre ord klart lavere enn de faktiske mengdene. I den reviderte rapporten hadde Sintef vurdert tidsforbruket innenfor for fire ulike kategorier og satt dette opp i egen tabell:

Aktivitet	Beregnet timeforbruk	Timer rapportert og vurdert av BHL
1. Arbeide ”dekket” av poster i (opprinnelig) beskrivelse	5 518 timer	6003 timer
2. Arbeider angitt som skadetyper S1 til S5	2 548 timer	5 726 timer
3. Arbeider som er en direkte følge av takarbeidene	2 053 timer	4 025 timer
4. Diverse vedr. • Formannstimer • Stillasarbeider • Oppvarming • Brannvakt	2 248 timer	5 041 timer
Avvik i totalrapportering fra BHL		32 timer
SUM	12 367 timer	21 158 timer
SUM inkl 25 % påslag	15 458 timer	21 158 timer

Byggefirmaet har under arbeidets gang gitt kostnadsoverslag som er blitt øket flere ganger. I en e-post av 18. oktober 2007 blir det opplyst at det allerede var påløpt 1840 timer og at det ytterligere ville medgå 2650 timer. Det var tatt forbehold om kulde og at noen kostnader ikke var medregnet. I prosjektmelding av 10. desember 2007 ble det varslet om en ytterligere økning på 9700 timer og 15. januar 2008 om ytterligere 7000 timer. Samlet var det da varslet om at det vil medgå 21 190 timer.

Byggefirmaet har som angitt foran rapportert og fakturert samlet 21 158 timer for betong-rehabiliteringsarbeidene. Timene er dokumentert med godkjente timelister. Etter at tvisten oppsto, altså etter at alle arbeidene var avsluttet, har firmaet delt dette timetallet opp i de fire ulike postene og arbeidsoperasjoner slik det fremgår av tabellen over. Det ble gjort for å kunne forklare hvorfor arbeidene ble så omfattende som de ble. Det var da tatt utgangspunkt i rapporterte og beregnede mengder og så vurdert timeforbruket for hver aktivitet basert på kontraktens enhetspriser og en normal arbeidssituasjon. Deretter ble det påplussset 20 % for formann og brannvakt; likeledes 20 % for stillas og oppvarming og tilslutt 25 % for netto økt timeforbruk relatert til lavere produktivitet ved vinterarbeider. Samlet gir dette en påplussing på 65 % på post 1, 2 og 3 som skal dekke avvik fra normalsituasjonen. Man finner da eksempelvis at arbeider som inngår i beskrivelsen (post 1 i tabellen over) beløper seg til 4802 timer i normalsituasjonen som direkte er å sammenligne med det timetallet på 3 244 timer som kan beregnes ut fra kontraktens stipulerte mengder. Differansen skyldes økte mengder på disse postene. Tabellen foran fremkommer ved at deler av påslaget som samlet utgjør 5041 timer blir trukket ut og utgjør post 4 Diverse.

Sintef har så i detalj vurdert rimeligheten i de tallstørrelsene som da fremkommer og stiller spørsmålstegn ved om det er rimelig at produktiviteten har gått såpass ned som følge av vinterarbeider, oppvarming og brannkrav og om det virkelig var behov for formenn i så stor utstrekning. Eksempelvis stilles det spørsmålstegn ved om påslaget for oppvarming og vinterarbeid kan være så stort. Sintef antyder at ineffektiviteten på grunn av vinterforholdene fremtrer som lite sannsynlig. Det er for øvrig påpekt i rapporten at de innledende arbeidene med utvendig betong som var utført før man gikk over på regning, også er påplussset 65 % på grunn av ineffektivitet og forstyrrelser. Det siktes her til de nevnte 1840 timene som altså også har blitt påplussset 65 %, selv om piggingen av skadet armering ikke krevde spesielle vintertiltak. Sintef angir at faktoren på 1.65 må være å betrakte som skjønnsmessig og som nødvendigvis ikke fører til korrekte timer for hver av de fire

postene. Sintefs egne beregninger av de fire postene fremgår av tabellen. Som det fremgår er det største avviket knyttet til Sintefs vurdering av arbeidsomfanget for skadetyperne S1 til S5, arbeider som var nødvendig på grunn av takarbeidene samt omfanget av diverse-posten.

Når det gjelder arbeider som er dekket av beskrivelsen i konkurransegrunnlaget, så ligger rapporteringen innenfor det beregnede timeforbruket når det tas hensyn til usikkerhetspåslaget. Postene S1 til S5 er knyttet til arbeider som ikke er beskrevet i beskrivelsen.

Disse skadene omtales som følger:

- S1 omfatter punktskader i betongen fra skrueinnfesting ved takarbeidene.
- S2 omfatter øvrige skruehull
- S3 omfatter fjerning av forskalingsrester
- S4 omfatter eksisterende luftehull
- S5 omfatter større flateskader

For denne aktiviteten fremhever Sintef at disse arbeidene teoretisk kunne vært gjort på knapt halvparten av tiden som er rapportert. Harald Langemyhr forklarer dette med at reparasjonene knyttet til denne skadetypen var langt mer arbeidskrevende enn Sintef la til grunn i sine kalkyler. Blant annet måtte reparasjonene utføres i flere trinn ved bruk av spesialmørtler for å oppnå heft og at det ikke var faglig forsvarlig å kun pusse igjen skadede partier eller punkter.

Sintef har stilt spørsmålstegn ved om rapporteringen av antall skader er korrekt. Dette fordi Harald Langemyhr har oppgitt identisk antall skader på hver av de ulike bygningsdeler. Sintef omtaler dette som uforståelig. Videre er det påpekt at antall hjørneskader på utvendige søyler er større enn det som er teoretisk mulig. Harald Langemyhr forklarer dette med at fordelingen av antall skader på de ulike bygningsdeler er foretatt i ettertid etter at alle skader ble talt opp og så fordelt likt pr m2 flate eller løpemeter hjørner for hele bygget. Sintef har som angitt benyttet de rapporterte mengder i sine timeberegninger, men fastholder at mengdene av S1 til S5 skader er meget store og til dels uforklarlige

Innvendig mur og puss

Nedhugging av puss på innvendige vegger og gjenpussing var ikke medtatt i den kontraktens beskrivelse. Dette til tross for at slikt arbeide hadde vist seg nødvendig ved den tidligere rehabiliteringen av den østre delen av sykehjemmet. Etter sigende ble all puss på denne delen av bygningskomplekset hugget ned, både løs og fast puss. Omsorgsbygg bestilte nedhugging av løs puss og gjenpussing utført på regning. Det ble presisert at man ønsket at fast puss skulle bli sittende og at byggherren aksepterte at det av den grunn ble en lavere kvalitet på veggene. Omsorgsbygg mente også at loddpuss heller ikke var nødvendig, bortsett fra umiddelbart rundt dørene. Byggefirmaet rapporterte at arbeidene hovedsakelig ble utført med lett håndverktøy som hammer, meisel og stålborste som følge av strenge lydkrav.

Det oppsto etter hvert uenighet mellom partene om hvor mye puss det var nødvendig å hugge ned. Byggefirmaet mente at alt måtte hugges ned, mens byggherren opprettholdt sitt fastpuss burde bli sittende, også ”fast puss” med bom bak. Videre opprettholdt byggherren sitt syn med hensyn til loddpuss.

Uenigheten mellom Omsorgsbygg og byggefirmaet gjelder således omfang, tidsbruk, utførelsesmetoder og kvaliteten på de innvendige pussarbeidene. Sentrale spørsmål var:

- Ble det fjernet, nedmeislet, gammel puss i langt større omfang enn det som var avtalt?
- Ble det benyttet uegnede metoder for nedmeisling?
- Ble det foretatt såkalt loddpussing selv om dette ikke var avtalt eller påkrevet?

Sintef har i den reviderte rapporten redegjort for omfang av pussarbeidene og hvilket timeforbruk som antas å måtte medgå.

Av rapporten vedrørende planleggingen av arbeidene siteres:

”...viser at det trolig ikke ble foretatt noen entydig avklaring av omfanget av innvendige pussarbeider, herunder omfang av løs puss og metode for nedhugging av denne, verken før eller etter at arbeidene startet. Det er ikke registrert at det for eksempel ble utarbeidet et referansefelt i et avgrenset område som avklarer hvordan resterende områder (vegger) med løs puss skulle utbedres. I ettertid kan det sies at arbeidene burde vært innledet ved utarbeidelse av et referansefelt også for at sikkerheten i kostnadsoverslaget for resterende

arbeider kunne settes innenfor det som normalt forventes. OBY og BHL foretok trolig ingen entydig definering av hvordan dette arbeidet skulle gjennomføres (metode) og omfanget av det (mengder) før det oppsto konflikt i forhold til de mengder puss som ble hugget ned etter at arbeidene med fjerning av puss trolig var kommet et godt stykke på vei. Disse arbeidene ble trolig også igangsatt før det forelå et entydig kostnadsoverslag. SINTEF Byggforsk anser på bakgrunn av dette at manglende konkretisering og planlegging av arbeidene vedrørende innvendige pussarbeider er hovedårsaken til at:

- Det oppstår konflikt mellom OBY og BHL vedrørende metoder og mengder.
- Oppstår forsinkelser i forhold til opprinnelige tidsplaner for gjennomføring av arbeidene.”

Videre siteres fra rapporten:

”Utover høsten 2007 ble det klart at det var uenighet mellom OBY og BHL om omfang og metodikk vedrørende innvendige pussarbeider, og dermed også om tidsforbruk og kostnader. Uenighetene dreide seg blant annet om:

- Metode for fjerning av puss og hvorvidt denne var urasjonell i forhold til fremdrift.
- Metode for fjerning av puss og hvorvidt denne medførte at fast puss også ble fjernet i større grad enn det som var avtalt mellom partene.
- Hvorvidt fast puss ble hugget ned med overlegg i strid med endringsmelding A 38, som kun omhandler løs puss.
- Definisjon av løs puss.
- Metode for fjerning av strie og hvorvidt denne var urasjonell i forhold til fremdrift.
- Loddpussing av vegger.
- Nedhugging av ny puss som tidligere var oppført av BHL.
- Fremdriftskonsekvenser av endringsarbeidet.
- Kostnader til oppvarming.”

På et byggemøte 20. desember 2007 var det under pkt 24.13 angitt følgende: "BHL synes det var nødvendig å fjerne all eksisterende puss for at det ikke skal dannes sprekker i ny puss.

Sintef skrev følgende om dette i den reviderte rapporten:

”Om dette betyr at BHL har valgt å foreta fjerning av all puss uten OBY's godkjenning er uklart. Med utgangspunkt i de arealer som er oppgitt av BHL i ettertid kan det tyde på at tilnærmet all puss er rapportert fjernet (ca. 1750 m2) for de veggflater som er omhandlet av innvendige pussarbeider...

For SINTEF Byggforsk er det ikke mulig å fastsette hva som var de faktiske forhold sett i forhold til de uenigheter som oppstod. SINTEF Byggforsk har derfor valgt å foreta uavhengige beregninger av timeforbruk basert på det som antas å være de faktisk bestilte arbeider iht. endringsmelding A 38 med vedlegg,.. samt basert på de mengder vi finner relevante ut fra mottatt grunnlag...”

Av endringsmelding A38 og A38 B fremgår det at "løs puss fjernes" Og videre: "Dersom entreprenøren er i tvil om hvor grensen går for nedtaking av puss, er hovedregelen at puss som har heft til underlaget ikke fjernes."

Sintef skrev om dette som følger:

"Hvilken tolkning partene har hatt vedrørende definisjon av hva som anses som løs puss er noe uklar. For eksempel har ikke bom puss heft til underlaget og fjerning av bomme områder kan sånn sett være iht. hovedregelen angitt over. Bom puss trenger imidlertid ikke å fremstå som løs selv om den ikke har heft til underlaget."

I prosjektmelding nr. 82 skrev byggefirmaet:

"Som tidligere hevdet mener vi at for å få et godt resultat for overflate og maling av innvendige murvegger burde all gammel puss på murvegger fjernes ... Byggherren ønsker ikke å fjerne all puss. Vi fraskriver oss derfor ethvert ansvar for hvordan sluttresultatet på innvendige murvegger vil bli."

Sintef tolket dette slik:

"Innholdet i prosjektmelding nr. 82 tyder på at OBY har bekreftet innholdet i endringsmelding nr. A38 om at kun løs puss uten heft til underlaget skal fjernes."

Om såkalt loddpuss hadde Sintef skrevet følgende i sin første rapport:

"Langemyhr har iht. utarbeidede dokumenter i ettertid foretatt loddpussing av diverse vegger. SINTEF Byggforsk har ikke registrert noen bestilling av loddpussing av noen vegger fra OBY verken i forbindelse med endringsmelding m. A38 eller i e-mail korrespondanse. Om det er foretatt muntlige avtaler i forhold til at slik loddpussing var nødvendig i forhold til OBY's kvalitetskrav er ikke kjent."

I prosjektmelding nr. 77 skrev byggefirmaet:

"Det er tidligere bestemt fra byggherre at murvegger ikke skal lodd pusses, men puss skal følge eksisterende veggliv. Vi ser ved innsetting av dører som da skal settes i lodd vil kunne få et avvik i lodd på ca. 2 cm. Vi ber om snarlig tilbakemelding på hva vi skal gjøre."

Sintef skrev om dette:

"Dette tyder på at det har vært besluttet fra BHL's side at det ikke skal foretas loddpussing av vegger. Endelig avklaring av prosjektmelding nr. 77 er imidlertid ikke registrert."

I den reviderte rapporten fra Sintef datert 7. oktober 2011 heter det:

”SINTEF har ikke registrert noe forslag fra OBY på BHLs forespørsel om hva som skal gjøres. Et naturlig forslag ville vært å sette dører i lodd og benytte akryllfuge mellom vegg og dørlister, noe som er fullt mulig i et prosjekt der man ønsker å redusere kostnader samt holde fremdriften. Uansett, SINTEF har forutsatt loddpussing i reviderte timeberegninger.”

Sintef konkluderer med at de i sine timeberegninger har lagt til grunn de mengder byggefirmaet har rapportert både for nedhuggingen og loddpuss og har således ikke tatt stilling til om pussen var løs eller ikke eller om arealberegningen er korrekt. Sintef bemerker dog at deres egne kontrollberegninger av netto veggarealer er noe mindre enn det tilgjengelige arealet selv når arealer over himling medregnes.

Omsorgsbygg har gjennom sin byggeleder Ilje beregnet teoretisk areal murpuss til 1667 m², mens byggefirmaet har rapportert avmeislet puss til 1750 m² som Sintef således har lagt til grunn i sine timeberegninger. Det er et betydelig større avvik mellom byggeleder og byggefirmaets vurdering av omfanget av loddpussen. Omsorgsbygg har beregnet areal loddpuss til 349 m² mens byggefirmaet har rapportert 800 m². Sintef benytter som nevnt byggefirmaets rapporterte tall, men angir at avviket her fremstår som uklart.

Når det gjelder byggefirmaets egen vurdering av timeforbruket under arbeidets gang så slår Sintef fast at endringsmeldingene samlet gir et timetall på 8400 timer. Dette er altså i overkant av det som er rapportert i ettertid fra byggefirmaet. Timetallet 8400 fremkommer således:

- Endringsmelding 38A av 8. oktober 2007: ”Beregnet 5-8 mann i 8 uker, tilsvarende 3000 timer.”
- Endringsmelding 38B av 10. januar 2008: ”Kostnadsoverslag utover tidligere varslet 5.400 timer + kr.150.000,- materialer totalt ca. kr. 2.310.000,-”

Sintef opplyste at de ikke hadde registrert noen begrunnelse for at opprinnelig estimat på 3000 timer ble varslet overskredet med ca. 5400 timer, med unntak av at oppvarming og tørk ikke var medregnet i 3000 timer. Sintef skrev om dette:

”Det antas at BHL pr. 2008-01-10 har god oversikt over mengder, slik at eventuell mengderegulering av omfanget av løs puss kan være en av årsakene til økt timeforbruk.

Loddpussing av vegger kan ha vært en medvirkende årsak til det økte timeforbruket, men det er stor usikkerhet forbundet med timeforbruket relatert til denne loddpussingen.”

Sintef har laget en sammenstilling av timeforbruket ved de ulike arbeidsoperasjoner som utgjør det totale arbeidet. Byggefirmaet har rapportert totalt 8 285 timer som de senere skjønnsmessig har brutt ned i de ulike arbeidsoperasjoner.

Beskrivelse	Sintefs vurderinger	Rapportert av BHL
Nedmeisling av puss	1 864 timer	1 720 timer
Oppretting, forbehandling og puss av vegger	1 513 timer	1 912 timer
Soneinndeling, rengjøring og tildekking	1 075 timer	2 476 timer
Oppvarming brannvakt mv	1 238 timer *	1 238 timer
Formannstimer, koordinering og ledelse	312 timer	908 timer
Sum	6 002 timer	8 285 timer
Sum inkl 25 % påslag diverse og uforutsett	7 503 timer	8 285 timer

* Denne posten er ikke vurdert av Sintef

Som det fremgår er det største avviket soneinndeling (seksjonsvise arbeider), rengjøring og tildekking samt formannstimer. Det samlede avviket når det tas hensyn til usikkerhet i Sintefs vurderinger er imidlertid beskjedent og utgjør ca 10 %.

Harald Langemyhr hevdet under hovedforhandlingen at uenigheten ved disse to postene skyldes at Sintef nødvendigvis ikke har vært klar over de konkrete og spesielle arbeidsforholdene som eksisterte under utførelsen. Sintef har undervurdert virkningen av støykravet og andre hensyn som måtte tas. Langemyhr er uenig med Sintefs argumentasjon om at støykravet ikke har vært til ulempe i særlig grad selv om de støyende arbeidene er opplyst eller beregnet å være utført raskere enn Sintefs egne kalkyler tilsier.

Takarbeidene

I sin opprinnelige rapport hadde Sintef beregnet et rimelig timeforbruk (øvre estimat) til 17 501 timer. I den reviderte rapporten er dette timetallet satt til 25 235 timer, dvs en økning på nær 8000 timer eller 44 %. Begge disse kalkylene hadde inkludert et påslag på 25 % for å dekke usikkerhet og uforutsett. Byggefirmaet har fakturert 39 141 timer. Uenigheten skyldes fortsatt uklarhet om omfanget av arbeidene og utbedringsmetodene.

Dette gjelder spesielt heving og utbedring av gesimser på opphøyde partier på taket og rundt fasadene på bygget både mot yttersiden og inn mot atriene samt arbeider med lufteventiler, vinduer etc. Det er også stor uenighet om det rapporterte timeforbruket knyttet til formannstimer, nødvendige stillasarbeider, oppvarming og vinterarbeider samt til behov for brannvakt.

Sintef legger til grunn at byggefirmaets rapporterte timeforbruk til en viss grad er skjønnsmessig fordelt på ulike arbeider, og i slike tilfeller ikke representerer reelle påløpte timer for tilhørende aktiviteter. Dette gjelder spesielt timeforbruk relatert til formenn og tillegg for vinterarbeider, hvor timeforbruk i stor grad er rapportert som prosentandeler av totalt medgåtte produktive arbeidstimer. Det er også registrert tilfeller der Sintef anser at byggefirmaets rapporterte mengder ikke er basert på reelle oppmålinger, men tilpasninger i ettertid.

Med hensyn til formannstimer er det i bevisføringen klarlagt at timer knyttet til en bas eller arbeidsleder ble rapportert som formannstimer. En formann er etter den vanlige oppfatningen innenfor byggefaget å forstå som en leder som ikke deltar i de fysiske arbeider, mens en bas leder et eget lag innenfor ett eller flere spesialområder og inngår i den løpende produksjonen. Aktor har lagt til grunn at de norske arbeidslederne samt Rafal Garan, kan aksepteres som formenn. De øvrige polakker som har vært oppført som formenn, må regnes som baser. Hvilken virkning det vil få å kutte ut basimene fra antall formannstimer er ikke uten videre klart. Man må anta at basene har ført sine reelle arbeidstimer som vanlig på timelistene.

Et annet forhold som er bemerket av Sintef er at tillegg for vinterarbeider inngår i prosentandelen av produktive timer uansett når på året arbeidene er utført. For stillasarbeidene er det uenighet om utførelsen, behovet for seksjonsvis flytting, oppsetting etter nedblåsing mv. For oppvarming knyttet til vinterarbeider er det også uenighet om hvilken heft og plunder entreprenøren hadde i kalde perioder og hvilket oppvarmingsbehov og metode som var nødvendig. Likeledes var det uenighet om behovet for brannvakt.

Harald Langemyhr mente dessuten generelt at Sintef hadde tatt for lite hensyn til at arbeidene til tider var støyende og at man måtte tilpasse både arbeidsredskap og fremdrift for å holde seg innenfor kontraktens krav til dette.

Som angitt foran har Sintef også her foretatt en detaljert gjennomgang av de ulike arbeidsprosesser, i alt 29 underaktiviteter, og sammenlignet disse med tall fra byggefirmaet. Fra den reviderte rapporten av 7. oktober fremgår:

- For hovedaktivitet nr 1 Værbeskyttelse og sikringsarbeider angir Sintef 5 667 timer, mens byggefirmaet har rapportert 12 366 timer.
- For hovedaktivitet nr 2 Rivingsarbeider angir Sintef 7 766 timer, mens byggefirmaet angir 9 619 timer.
- For hovedaktivitet nr 3 Bygging av nytt tak angir Sintef 11 669 timer, mens byggefirmaet angir 16 510 timer.

I tillegg kommer Rigg og drift samt ”annet” slik at den endelige differansen mellom Sintefs beregninger og byggefirmaets totale rapportering er på knapt 13 000 timer som igjen utgjør 55 % av Sintefs beregning.

Harald Langemyhr fremla mot slutten av hovedforhandlingen, etter at Sintef hadde avlagt sin siste rapport, en omfattende dokumentasjon som viste progresjonen av takarbeidene. Denne dokumentasjonen var i all hovedsak basert på det bildematerialet som var tatt av byggelederfirmaet under byggeprosessen. Videre var det en oversikt over timetallet fordelt på hver uke arbeidet pågikk samt en vurdering av prosentvis ferdigstillelse for hver måned. Dette ga en verdifull oversikt over den faktiske fremdriften og omfanget av takarbeidene.

TAKSTMANN OLAF ABELLS VURDERINGER

Byggefirmaet engasjerte våren 2008 ingeniør og takstmann Olaf Abell for å vurdere tidsforbruket på Økern Sykehjem. På dette tidspunktet var byggeplassen blitt avstengt og denne sakkyndige hadde derfor ikke muligheter for å verifisere påstander om avstand og høyder, adkomst til tak eller overflater beskrevet. Byggefirmaet ba ingeniøren vurdere hva som kunne være et rimelig tidsforbruk på de tre regningsarbeidene: Innvendige mur og pussarbeider, utvendige betongarbeider og rehabilitering av taket.

Olaf Abell opplyser at han har hatt følgende grunnlag for sine vurderinger av regningsarbeidene:

1. Den såkalte "Takstnøkkelen" som er et dataprogram laget for Norges takseringsforbund. Programmet bruker en prisbase fra HolteProsjekt som heter Kalkulasjonsnøkkelen.
2. Tegninger og kontrakt med betingelser og henvisninger mellom byggefirmaet og Omsorgsbygg datert 11. januar 2007.
3. Bilder tatt av byggeplassen ved arbeidets utførelse som har vært utlånt av byggefirmaet og vedlagt firmaets rapport.
4. En flersidig oversikt med vedlegg utarbeidet av byggefirmaet.
5. Samtaler med Harald Langemyhr og Gustav Winge.

Den sakkyndige opplyser at prisbasen fra HolteProsjekt er inndelt i to hovedelementer, nemlig "Delytelser" og "Elementer". Hovedelementet "Delytelser" er basert på følgende:

Eneboliger 5 stk.
Boligblokk på 1000 m2 BTA eller
Industri/næringsbygg på 1500 m2 BTA

Delytelserne er bygget opp av materialkostnad, arbeidskostnad, UE-kostnad og pluss 10% fortjeneste på summen av kostnadene. Arbeidskostnadene er grunnlagt på tarifftider og er justert over tid med erfaringstall fra HolteProsjekts ansatte samt samarbeidspartnere. UE-kostnad er underentreprenearbeider som eksempelvis blikkenslagerarbeider, gartnerarbeider mv, som vanligvis ikke utføres av de entreprenører og byggmestere som er brukere av Kalkulasjonsnøkkelen. Videre må lokale forhold og markedssituasjonen vurderes når prisen skal fastsettes.

Hovedelementet "Elementer" består av ca. 200 forskjellige elementer sammensatt av forskjellige delytelser fra HolteProsjekt Delytelser. Det er opplyst at HolteProsjekts prisbase er et anerkjent verktøy i forbindelse med kalkulasjon og taksering, og brukes mye blant takstmenn, byggmesterfirmaer og entreprenører, spesielt gjelder dette for firmaer som ikke besitter egne erfaringsdata. Som foran nevnt er arbeidskostnadene i HolteProsjekt grunnlagt på tarifftider. Den tilhørende lønssatsen reforhandles jevnlig mellom NHO og LO, men følger ikke alltid markedet. Den sakkyndige fremhever at byggemarkedet i Norge i de senere årene har blitt "tøffere" og mindre oversiktlig gjennom arbeidsinnvandringen fra Øst-Europa, med lønssatser som ofte er minstelønn og at kompensasjon for overtid ofte skjer i form av avspasering.

I rapporten er det angitt følgende antall timeverk oppgitt av byggefirmaet:

Innvendig mur og puss arbeider	8254 timeverk
Utvendig betongarbeider	20827 timeverk
Rehabilitering av tak	38470 timeverk
Totalt	67551 timeverk

Olaf Abells har beregnet hva som er et rimelig tidsforbruk i henhold til Kalkulasjonsnøkkelen:

Innvendig mur og puss arbeider	8430 timeverk
Utvendig betongarbeider	20803 timeverk
Rehabilitering av tak	34973 timeverk
Totalt	64206 timeverk

Avviket for hver enkelt post er omtalt. Totalavviket er på 3345 timeverk og er 4,95 % av totalen. Dette er innenfor en ramme på +/- 15% og anførte timeverk må etter den sakkyn-
diges oppfatning anses som riktige med de gitte arbeidsforhold og forutsetninger. Opplys-
ningen om timeverk godkjent av byggeleder er vurdert av Abell i kapittel 5 som riktige.
Abells vurdering følger rapporten oppdelt i kapitler og deler.

Retten spurte avslutningsvis den sakkyndige om entreprenører som bruker Kalkulasjons-
nøkkelen noen gang ville kunne vinne en anbudskonkurranse. Olaf Abell svarte kort at
man vant ikke noen anbudskonkurranser ved bruk av Kalkulasjonsnøkkelen.

RETTENS VURDERING AV SKYLDSPØRSMÅLET ETTER HOVEDTILTALENS POST I OG II

Rettens innledende merknader

Retten vil understreke at for å kunne dømme noen for bedrageri må retten finne bevisst
utover enhver rimelig tvil at tiltalte i hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning
ved å fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse forsettelig har forledet noen til en
handling som voldte fare for tap. Postene I og II i tiltalen gjelder grovt bedrageri og grovt
bedrageriforsøk og skyldgraden er etter begge postene forsett. Tiltalen er basert på at det

har skjedd en betydelig overfakturerings fra byggefirmaets side og at Harald Langemyhr som byggefirmaets daglige leder og Rafal Garan som arbeidsformann har medvirket til forledelsen av kommunen ved presentasjon av uriktige timelister og fakturaer og ved en rekke handlinger som, slik påtalemyndigheten ser det, var egnet til å forlede byggherren.

Retten er av den oppfatning at et svært høyt timetall ikke uten videre kan anses som bevis for at det objektivt sett har funnet sted et bedrageri eller bedrageriforsøk, og heller ikke for at de subjektive vilkår for å kunne straffedømme er til stede. Et høyt timetall kan for eksempel skyldes urasjonell drift, noe som ikke vil være et bedrageri. Dersom en person skal kunne straffedømmes for bedrageri eller bedrageriforsøk i forbindelse med et regningsarbeide, må det foreligge konkrete omstendigheter - utover regningens størrelse - som gjør det klart at regningsutstederen forsettelig har forledet noen eller utnyttet en villfarelse hos noen til å skaffe seg en økonomisk vinning. Aktor mener at det foreligger slike forhold som gjør det klart at både de objektive og subjektive vilkårene for å straffedømme de tiltalte er til stede.

Aktor har imidlertid presisert at beviste omstendigheter knyttet til enkelthetene i saken (rettmessigheten av en mindre gruppe av fakturaer, beregningene av formannstimer osv) kun skal være momenter ved rettens helhetlige vurdering av om det er grunnlag for domfellelse for bedrageri og bedrageriforsøk innenfor de totale rammer som retten måtte komme til at de enkelte regningsarbeidene har vært overfakturert for. Dersom retten mot formodning skulle komme til at det ikke er grunnlag for å for å straffedømme de tiltalte basert på en oppfatning av hva det totalt har vært overfakturert for på ett eller flere av regningsarbeidene sammenholdt med omstendighetene ellers, er det aktors oppfatning at retten ikke skal begi seg inn på en subsidiær drøftelse av om enkelthetene (eksempelvis byggefirmaets beregning av formannstimer) isolert sett måtte representere et bedrageri eller bedrageriforsøk.

Retten finner grunn til å understreke at avgjørelsen i saken skal fattes på grunnlag av den omfattende vitneførselen og dokumentasjonen som har skjedd under hovedhandlingen. Det er ingen tvil om at saksforholdet etter gjennomføringen av hovedforhandling fremtrer som betydelig bedre opplyst enn det tidligere har vært både for politiet og for så vidt også for de kommunale myndighetene. Retten vil bemerke at man har forståelse for at anklagene mot byggefirmaet og dets ledelse fremtrådte som svært urovekkende særlig for Oslo kommune

i mars 2008. Etter rettens oppfatning kom imidlertid anklagene mot byggefirmaet og flere av firmaets ledere raskt ut av proporsjoner og politiets etterforskning av saken kom til å lide av en viss ensidighet. Dette vil retten komme tilbake til.

Etter den rettede tiltalens post I skal de tiltalte ha forledet Oslo kommune til å utbetale til byggefirmaet minst kr. 12 514 002 mer enn det firmaet hadde krav på. Etter tiltalens post II skal de samme tiltalte ha forsøkt å forlede Oslo kommune til å utbetale til firmaet kr. 4 333 712 utover det beløp som firmaet hadde fått utbetalt etter post I. Dette var regninger som var godkjent av byggeleder og sendt fra byggefirmaet, men hvor betaling ennå ikke hadde funnet sted da kontraktsforholdet ble terminert.

Bedrageri og bedrageriforsøk knyttet til utvendig betong

UTVENDIG BETONGREHABILITERING	
Byggefirmaets fakturerte timer	21 158 timer
Sintef inkl. 25 % påslag	15 458 timer
Takstmann Olaf Abell	20 803 timer
Aktor	10 129 timer

Sintef har i sin reviderte rapport tatt hensyn til de supplerende bemerkningene som har fremkommet fra byggefirmaets side i den første fasen av hovedforhandlingen. I tillegg har de sakkyndige nå basert alle sine mengder på byggefirmaets rapporterte produserte mengder ved sine reviderte timeberegninger. I tillegg er de beregnede timene tillagt en sikkerhetsmargin på 25 %. Olaf Abells tall er basert på den såkalte Kalkulasjonsnøkkelen fra HolteProsjekt. Dette er et program som også Sintef ofte benytter. Men i dette tilfellet fant ikke Sintef grunnlag for å bruke dette programmet på de utvendige betongarbeidene fordi man mente at man ikke hadde tilfredsstillende underlagsdata for de aktiviteter som her skulle beregnes.

Aktors estimat er basert på Sintefs reviderte rapport og uten 25 % påslag for usikkerhet. Det er imidlertid gitt et påslag på 5 %, men det er ikke tatt hensyn til Sintefs nye vurderinger for S1- S5 skadene. Tallet som da fremkommer er 10 129 timer. Dette tallet multiplisert med kr. 500 pr. time, som er den normale timeprisen i kontrakten tillagt 25 %

merverdiavgift, gir en pris på kr. 5 064 500, mens det er fakturert for kr. 10 633 431. Aktor hevder således at betongarbeidene er overfakturert med kr. 5 568 931.

Forsvarerne hevder at retten ikke har noe sikkert grunnlag for å kunne konstatere en overfakturerings av disse arbeidene. Forsvarerne peker på beregningene fra Olaf Abell som underbygger dette.

Retten er av den oppfatning at Sintefs timeantall inkludert påslag synes å være det mest betryggende å holde seg til når dette skal beregnes i ettertid. Retten legger til grunn at avviket mellom Sintefs tall og byggefirmaets er høyt, hvilket kan tyde på urasjonell drift. Et høyt timetall er imidlertid ikke i seg selv noe bevis for at byggherren har vært utsatt for et bedrageri eller bedrageriforsøk. Retten må derfor i det følgende gå inn på de nærmere omstendighetene som etter aktors oppfatning gjør det klart at byggherren har vært utsatt for et straffbart bedrageri og bedrageriforsøk. Retten finner imidlertid ikke grunn til å vektlegge i særlig grad avviket i de skjønnsmessige tallene som fremkommer for de fire ”arbeidstypene” som er omtalt tidligere. Den oppdeling av totaltimetallet foretatt i ettertid fremstår som en svært teoretisk og ”skjønnsmessig øvelse”. Retten påpeker videre at denne type rehabiliteringsarbeider generelt er vanskelig å kalkulere og svært ofte blir dyrere enn beregnet.

De anførte mistenkelige forholdene knyttet til utvendig betong er følgende:

Rapporteringen av hjørneskader

Med hjørneskader menes skader på hjørne av vegg, brystning eller søyle. Disse skadene blir i byggebransjen målt ved at man måler lengden på hver enkelt hjørneskade. Sintef har i sin rapport bemerket at mengden hjørneskader er betydelige og at for deler av arealene er om lag alle tilgjengelige hjørner rapportert utbedret. Sintef fremhever at dette ikke stemmer overens med mottatte bilder i tilsvarende områder. Aktor hevder at det har skjedd en overrapportering av hjørneskader. Han uttaler at det er rapportert om flere hjørneskader enn det er hjørner i bygningen og mener at dette må anses som et bevis for at byggherren har vært utsatt for bedrageri. Forsvarerne fremhever at byggefirmaet aldri har ført noen timespesifikasjon relatert til den enkelte kant. Harald Langemyhr forklarte dette med at

fordelingen av antall skader på de ulike bygningsdeler er foretatt i ettertid etter at alle skader ble talt opp og så fordelt likt pr m2 flate eller løpemeter hjørner for hele bygget.

Rapportering av skadetyper S 1 – S 5

Skadetyper S1 – S5 er betongskader som ikke er forårsaket av armering/korroderet armering. Disse skadetyper er nærmere beskrevet av Sintef og dette er gjengitt foran i dommen på side 31 øverst. Det oppsto i oktober 2007 en uenighet mellom byggefirmaet og Omsorgsbygg om prisingen av disse skadetyper og det var denne uenigheten som førte til at det ble besluttet at all betongrehabilitering skulle utføres på regning. Aktor hevder at det har skjedd en overrapportering av skadetyper S1 – S5 de utvendige gesimsene, veggflatene og søylene. Harald Langemyhr og Gustav Winge har sammen foretatt en opptellingen av disse skadene og det er påfallende at det er like mange skader fordelt på hver av de utvendige bygningsdelene. Aktor mener at dette gjør det klart at skadene ikke har vært telt opp i det hele tatt. Forsvarerne viser til det Harald Langemyhr og Gustav Winge har forklart om tellingen av skadene og at de ikke registrerte hvor mange skader det var på de ulike flatene. De to kom frem til et totaltall og fordelte skadene likt på de ulike flatene. Det her nevnte forhold gir etter forsvarernes oppfatning ingen holdepunkter for å hevde at byggherren har hatt bedragerske hensikter. Det ble for øvrig fremhevet at årsaken til at rekkverket ble festet i gesims i atriet var at det skulle foregå arbeid i atriet som et stillas ville ha stengt for. Det samme argument ble fremført for feste av rekkverk i ytre gesims; stillaser der ville også ha forstyrret fasadearbeidene.

Heving av ytre gesims

Arbeidene knyttet til heving av den ytre gesimsen var ikke med i den opprinnelige kontrakten. Det ble imidlertid bestemt at den ytre gesimsen skulle heves da det ble besluttet å totalrehabiliterer taket. Det var enighet om at dette burde gjøres for å få bedre fall på taket. Under etterforskningen ble det imidlertid påstått fra prosjektansvarlig Per Morten Valstadsve i Omsorgsbygg at den ytre gesimsen ikke var blitt hevet. Dette vitnet hadde i sin politiforklaring vært svært kritisk overfor byggefirmaet. I retten endret han imidlertid sin forklaring når det gjaldt den ytre gesimsen. Han uttalte da: ”Jo, gesimsen ble hevet”. Sintef har i sin rapport lagt til grunn at den ytre gesimsen ble reparert og hevet med ca. 50 mm. Harald Langemyhr hevder at den ytre gesimsen ble hevet mer enn det Sintef

legger til grunn, men han kunne ikke med sikkerhet si hvor meget. Han hevdet at denne hevingen var betydelig mer omfattende enn Sintef legger til grunn i sine beregninger.

Aktor hevder at det er uriktig at det i forbindelse med takarbeidene ble foretatt en heving av den ytre gesimsen og at de timene som medgikk til denne påståtte arbeidsoperasjonen utgjør et bedrageri overfor byggherren. Forsvarerne har gjort gjeldende at gesimsen ble hevet slik Harald Langemyhr har forklart. Forsvarerne peker på at det er fremlagt bilder som viser at den ytre gesimsen har vært skåret litt ned og deretter forhøyet med dybler, armering og en påstøp.

1840 timene

På et byggemøte 25. oktober 2007 ble det bestemt at alt som knyttet seg til de utvendige betongarbeidene skulle tas på regning. Enkelte utvendige betongarbeider var imidlertid allerede utført før dette tidspunktet som en del av fastpriskontrakten. Det ble derfor akseptert fra Omsorgsbyggs side at det ble gjort et fradrag i fastpriskontrakten for det antallet timer som refererte seg til allerede utførte arbeider på utvendig betong – forutsatt at det ble fremlagt timelister over for disse arbeidene. Byggefirmaet sendte 22. oktober 2007 en e-post til Terje Ilje der det ble opplyst at byggefirmaet pr. dato hadde utført 1840 timer på det aktuelle arbeidet hvorav 1472 timer var murerarbeider og 346 timer var formanns-timer. Timelistene ble senere oversendt fra byggefirmaet og akseptert av Terje Ilje 19. desember 2007.

Aktor hevder at det likevel må være klart at det ikke var utført noen timer på de utvendige betongarbeidene før 25. oktober 2007. Han begrunner dette med at Terje Ilje i et brev av 22 oktober 2007 ba dette dokumentert med timelister, men at det ikke ble fremlagt noen timelister. Etter aktors oppfatning kan det ikke tillegges noen betydning at prosjektleder Terje Ilje i forbindelse med kontrollen likevel godtok regningen og bemerket at man ”mener at dette er noenlunde riktig”. Forsvarerne fremhever at bedrageripåstanden også her fremtrer som helt ubegrunnet. Når byggefirmaet aksepterte dette er det bevismessig en presumsjon for at det hele var i orden og man er da milevis fra å kunne hevde at det foreligger bevis for bedrageri.

I tillegg til de her nevnte omstendighetene har aktor fremhevet enkelte ytterligere forhold som ikke spesifikt knytter seg til fakturaene for de utvendige betongarbeidene, men som så vidt skjønnes knytter seg til alle de tre regningsarbeidene. Dette er følgende forhold:

Formannstimer

En av aktors sentrale anklager mot byggefirmaet er den omfattende faktureringen av formannstimer. Aktor erkjenner at byggefirmaet har krav på å få dekket deler av disse formannstimene i den grad det knytter seg til Rafal Garan og noen norske formenn. Rafal Garan har under sin forklaring for retten fremlagt en liste over åtte polakker som han tidvis brukte som formenn og ga uttrykk for at i alle fall fire av dem hadde jevnlig vært benyttet som formenn og begrunnet faktureringen med dette. Terje Ilje forklarte i retten at han som byggeleder aksepterte formannstimer og i denne forbindelse la vekt på at polske arbeidere hadde behov for og var vant med arbeidsformenn som veiledet dem og passet på at ingen sluntret unna arbeidet. Sintef har også tatt til etterretning at timer knyttet til en bas eller arbeidsleder ble rapportert som formannstimer. Aktor gjør gjeldende at ordet ”formann” i byggebransjen er definert som en arbeidsleder som utelukkende har ledelsesfunksjoner og som ikke selv deltar i arbeidet på arbeidsplassen. Etter aktors oppfatning var det et bedrageri når det ble krevd formannstimer for de polakkene som hadde en viss tilsynsfunksjon overfor sine arbeidskollegaer. Forsvarerne mener det er det her ikke foreligger noe bedrageri fra byggefirmaets side. Rafal Garan hadde behov for betrodde hjelpere blant de polske arbeiderne som hjalp ham med arbeidsledelsen. Han forklarte at han hadde behov for dette både for å påse at ingen sluntret unna og blant annet også for å påse at ingen drakk alkohol i arbeidstiden eller møtte ruset.

Overtidsbetaling

Et annet generelt anklagepunkt fra aktors side er det store antallet overtidstimer som har vært fakturert fra byggefirmaet. Byggefirmaet har sendt en regning på i alt 5 365 ½ time overtid som har vært honorert med til sammen kr. 3 687 915,63. Aktor hevder at ca.15 % av dette beløpet er å anse som et bedrageri fordi byggefirmaet aldri betalte noe overtid til arbeiderne. Byggherren ville ikke ha betalt noe overtid hvis man hadde visst at de polske arbeiderne ikke fikk utbetalt noe overtid. Forsvarerne fremhever at byggefirmaet har fakturert og fått betalt for overtid og at det for øvrig i avtalen med Omsorgsbygg ikke var

tatt noe forbehold om at firmaet bare skulle ha betalt for overtid hvis man betalte arbeid-erne dette. I det aktuelle firmaet fikk arbeiderne betalt for overtid i form av avspasering.

Rettens vurdering av skyldspørsmålet knyttet til utvendig betong

For å kunne straffedømme noen for bedrageri må retten finne bevist utover enhver rimelig tvil at tiltalte i vinnings hensikt ved å fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse har forledet noen til en handling som voldt fare for tap. Som nevnt innledningsvis i dette avsnittet er det fakturert for et høyt timetall, men retten understreker at dette ikke i seg selv er noe bevis for at det foreligger et bedrageri eller bedrageriforsøk. Det høye timetallet får riktignok en betydning ved bevisvurderingen, men det avgjørende er om det foreligger sikre bevis for at de tiltalte har forledet byggherren.

Etter rettens oppfatning er det ikke ført sikre bevis for bedrageri eller bedrageriforsøk basert på de omstendighetene som aktor har trukket frem i tilknytning til rapportering av hjørneskader, rapportering av skadetyperne S1 – S5, heving av ytre gesims og de såkalte 1840-timene. Disse angivelige mistenkelige forholdene knyttet til de utvendige betongarbeidene er, slik retten ser det, greit forklart fra de tiltaltes side og fakturaene er akseptert av byggeleder. Når det nærmere gjelder rapporteringen av hjørneskadene og S1 - S5 skadene var det imidlertid uheldig at partene ikke gikk sammen om en oppmåling av skadene. Dette var uheldig i betraktning av at det i ettertid ble stilt spørsmål til omfanget.

Retten kan heller ikke se at det er ført bevis for at byggefirmaet har forledet byggherren i forbindelse med regningene for formannstimene. Retten betviler ikke at enkelte polske fagarbeidere har vært gitt en viss formannsfunksjon. Dette var naturlig både fordi det forelå beskjedent med arbeidstegninger og også fordi polske arbeidere var vant med å ha ledelse. Retten legger i denne forbindelsen vekt på forklaringen fra Terje Ilje. Han aksepterte også polske formenn idet han uttalte: ”Jeg hadde ingen synspunkt på dette med formenn. Polske arbeidere er vant med et større antall ledere som følger med dem og ser om de gjør jobben”. Det fremgår for øvrig uttrykkelig både av tilbudet og av kontrakten at det er egne satser både for ingeniørtimer og formenn.

Retten mener at det heller ikke er ført bevis for at byggefirmaet har forledet byggherren i forbindelse med regninger for utført overtid. Det fremgår av byggefirmaets tilbud av 30. august 2006 at firmaet betinget seg overtidsbetaling i forbindelse med regningsarbeider og at dette vilkåret ble gitt aksept uten noe forbehold om at man bare skulle ha betalt dersom arbeiderne mottok særskilt betaling for overtiden. Byggefirmaet hadde i sine kontrakter med de polske arbeiderne, som var blitt sendt i kopi til byggherren, avtalt at overtid skulle betales for i form av rett til avspasering. Det nevnte forholdet var også tatt opp på et særmøte med byggherren 14. august 2007 hvor Harald Langemyhr anga at overtiden ville kunne utgjøre 15 – 20 % av det totale timetallet.

Retten har kommet til den konklusjon at de anførte mistenkelige omstendighetene verken hver for seg eller samlet beviser at de tiltalte har begått noe bedrageri eller bedrageriforsøk i tilknytning til de utvendige betongarbeidene. Det er etter rettens oppfattning så stor tvil knyttet til hver eneste av de anførte mistenkelige omstendighetene, at disse omstendighetene heller ikke samlet bringer retten utover en rimelig og forstandig tvil.

Bedrageri og bedrageriforsøk knyttet til innvendig mur og puss

INNVEDIGE PUSSARBEIDER	
Byggefirmaets fakturerte timer	8 285 timer *)
Sintef inkl. 25% påslag	7 503 timer
Takstmann Olaf Abell	8 430 timer
Aktor	2 280 timer

*) I følge aktor er det fakturert for 8342 timer

Arbeidet med de innvendige veggene på sykehjemmet var opprinnelig en del av fastpris-kontrakten. Oppdraget var definert som et maleropdrag og angitt til ”en gang helsparkling og to strøk”. Det viste seg imidlertid at ganske mye av pussen var løs. Dette resulterte i at det i et byggemøte 11. oktober 2007 ble bestemt at arbeidet med fjerning av løs puss og gjenoppbygging skulle utføres som et regningsarbeide. I forbindelse med rehabiliteringen av veggene skulle byggefirmaet også fjerne strie som hadde vært påført noen av veggene. Aktor har her som utgangspunkt ikke bestridt byggefirmaets fakturerte timer, selv om det her er en liten uoverensstemmelse mellom de tall som Sintef angir og det som aktor legger

til grunn. Imidlertid hevder aktor at byggefirmaet gjorde en omfattende del av arbeidet stikk i strid med det de ble bedt om og at faktureringen utover aktors estimerte timer av den grunn representerer et bedrageri.

Aktor hevder for det første at det bare var ca. 25 % av pussen som satt løst, men at bygningsarbeiderne forsettelig har fjernet tilnærmet all puss på veggene. Det ble her vist til vitneforklaringen fra arkitekt Pål Strøm som ga uttrykk for at byggefirmaet ”tok ned omtrent alt” og til forklaringen fra byggeleder Jean Tran om at nesten alt ble fjernet. Det ble også vist til at direktør Jan Erik Hovrud hadde forklart at ”alt ble fjernet” og til en lignende uttalelse gitt i retten fra prosjektansvarlig Per Morten Valstadsve. Avdelingsleder ved sykehjemmet Gudrun Diesen forklarte i retten at arbeiderne brukte verktøy som også var egnet til å fjerne fast puss. ”De brukte pigmaskin og kanskje meisel også.” Det var uttrykkelig sagt fra byggherren at bare løs puss skulle fjernes. Aktor fremhevet videre at firmaet loddpusset veggene til tross for at det hele tiden ble understreket fra byggherrens side at man kun ønsket en ”godt nok” standard og at det på ingen måte var gitt noe skriftlig aksept for at det skulle loddpusset.

Aktor har i sine beregninger av timetallet tatt utgangspunkt i Sintefs reviderte beregninger og justert disse basert på egne vurderinger. Det angitte timetall på 2 280 timer er fremkommet således: Fjerning av puss og strie med 391 timer, oppsetting av ny puss med 273 timer, soneinndeling og rengjøring med 1075 timer, oppvarming og brannvakt med 310 timer, formannstimer, koordinering og ledelse med 122 timer, uforutsett/sikkerhetsmargin med 110 timer hvilket samlet gir 2 280 timer. Aktor følger her det samme oppsettet for arbeidsoperasjonene som både Sintef og byggefirmaet har benyttet og som det er redegjort for foran.

Forsvarerne fremhever at Harald Langemyhr selv har hevdet at nesten 100 % av pussen var løs. Det påpekes for øvrig at en betydelig større del av disse veggene var kledd med strie enn det Sintef la til grunn. Det kom ellers frem gjennom forklaringene fra både prosjekt-direktør Jan Erik Hovrud, prosjektansvarlig Per Morten Valstadsve og avdelingsleder Gudrun Diesen at disse var kjent med at man i forbindelse med rehabiliteringen av den østre delen av sykehjemmet en del år forut, hadde funnet at tilnærmet all puss var løs. Når det gjaldt loddpuss viste forsvarerne til at arkitekt Pål Strøm i sin forklaring hadde gitt uttrykk for at han ”tok det for gitt” at det ble foretatt loddpuss. Forsvarerne tilføyde at det

til en viss grad ligger innenfor utførende entreprenørs faglige skjønn å avgjøre om det alt i alt er best å loddpusse en vegg.

Rettens vurdering av skyldspørsmålet knyttet til innvendig mur og puss

Retten finner ikke grunn til å ta bestemt stilling til om byggefirmaets neddriving av gammel puss og loddpussing av veggene var i strid med kontrakten. Retten ser ikke bort fra muligheten for at byggefirmaet i dette tilfellet har opptrådt for egenrådlig og at det i en sivil tvist om regningens størrelse kan være grunnlag for å kreve en avkortning i sluttoppgjøret basert på at byggefirmaet har handlet i strid med uttrykkelige instruksjoner. Dette er imidlertid ikke avgjørende i bedragerisammenheng. For at de tiltalte skal kunne dømmes for bedrageri må det kunne bevises at de har medvirket til en forledelse av byggherren eller utnyttelse av en villfarelse hos selskapet. Det fremgikk av forklaringene fra sentrale personer i Omsorgsbygg, arkitektfirmaet og byggelederfirmaet at man var fullstendig klar over at tilnærmet alle gammel puss ble tatt ned og at det ble loddpusset. Det var for øvrig tatt en rekke bilder av veggene som ville kunne dokumentere hvordan arbeidene ble utført. Retten finner det klart at byggefirmaet ikke svikaktig har oppnådd betaling for sitt arbeide ved å ha forledet byggherren eller å ha utnyttet en villfarelse knyttet til de her nevnte omstendighetene. Retten er av den oppfatning at heller ikke om man sammenstiller de her nevnte omstendighetene med det som har fremkommet om fakturering for formannstimer og overtid at det foreligger sikre bevis for bedrageri eller bedrageriforsøk. Når det gjelder påstandene om bedrageri knyttet til formannstimer og regningene for overtid viser retten til drøftelsene foran i tilknytning til utvendig betong. Rettens konklusjon er at det ikke kan anses bevist at det er begått noe bedrageri eller bedrageriforsøk i tilknytning til de innvendige puss og malingsarbeidene.

Bedrageri og bedrageriforsøk knyttet til takarbeidene

REHABILITERING AV TAK	
Byggefirmaets fakturerte timer	39 141 timer
Sintef inkl. 25% påslag	25 235 timer
Takstmann Olaf Abell	34 973 timer
Aktor	22 331 timer

Sintef har i sin reviderte rapport kommet frem til totalt 25 235 timer. De største avvikene er ombyggingen av rekkverk 1358 timer, klargjøring av betongdekke 1033 timer, legging av et asfalt takbelegg 728 timer samt formannstimer 6553 timer. Sett på bakgrunn av alle avklaringene som har skjedd i forhold til Sintefs første rapport, mener Sintef at prisanslaget for diverse og økt sikkerhet nå kunne vært redusert fra 25 % til 10 %, men overlater til retten å vurdere dette. Olaf Abell har basert sine beregninger på bruk av kalkulasjonsnøkkelen fra HolteProsjekt. Totalt antall timer er av Olaf Abell beregnet til 34973 timer hvilket er 11 % lavere enn byggefirmaets timer. Dette er i følge Olaf Abell innenfor en ramme på +/- 15% som han mener er akseptabelt i forhold til de gitte arbeidsforhold og forutsetninger.

Aktor har basert sitt estimat på Sintefs reviderte beregning, men hevder at et påslag på 10 % er tilstrekkelig og kommer således frem til et totalt timetall på 22 331 timer. Dette tallet multiplisert med kr. 500 pr. time gir en pris på kr. 11 165 500, mens det er fakturert for kr. 19 412 884. Aktor hevder således at disse arbeidene er overfakturert med kr. 8 247 384.

Forsvarerne har fremhevet at takarbeidene var krevende og omfattende. Dette illustreres svært godt av det fremlagte bildematerialet. Forsvarerne hevder at Sintefs beregning for noen av arbeidsoperasjonene er basert på timer som er fremkommet i et laboratorium. Disse timene er så multiplisert med 2 for å illustrere den virkelige arbeidsoperasjonen. De hevder at det trolig er mer forsvarlig å multiplisere med 3 for å være på den sikre siden.

Retten har basert seg på Sintefs vurderinger og har kommet til at timeforbruket knyttet til takarbeidene synes svært høyt. Arbeidene på taket har imidlertid vært særdeles omfattende og det har vært utført under vanskelige forhold. Retten mener at det er vanskelig og usikkert å kalkulere disse arbeidene i ettertid. Selv om det må legges til grunn at timetallet er svært høyt, kan det imidlertid være flere årsaker til dette. Byggeleder Terje Ilje ga uttrykk for at det etter hans oppfatning var en urasjonell drift. Det er for øvrig på det rene at et svært høyt timetall ikke i seg selv kan anses som bevis for noe bedrageri eller bedrageriforsøk. Retten vil i det følgende gå inn på de nærmere omstendighetene som etter aktors oppfatning gjør det klart at byggherren har vært utsatt for bedrageri og bedrageriforsøk i tilknytning til takarbeidene.

De anførte mistenkelige forholdene knyttet til takarbeidene er følgende:

Bevisst trenering

Aktor hevder for det første at bedrageriet knyttet til takarbeidene har skjedd ved at en del av de ansatte arbeidet svært sakte eller ikke i det hele tatt. Dette er beskyldninger som har kommet fra en begrenset gruppe av de polske arbeiderne, men som etter det retten kan se ikke støttes av noe flertall av arbeidstakere i byggefirmaet. Adam Makarczyk forklarte i bevisopptak 7. juli 2008 i Oslo tingrett at han arbeidet på taket på Økern sykehjem fra 2. juli 2007 og at 50 % av takarbeidet da var ferdig. Han forklarte at han observerte at arbeidene ble trenert i hele den tiden han arbeidet på taket frem til arbeidene ble stanset. Mariuz Kropidowski forklarte i retten at det var normalt tempo på takarbeidene hele sommeren 2007, men at det skjedde en trenering fra 24. september 2007. Det er opplyst at Bogdan Zeligowski i avhøret foretatt av PriceWaterhouseCoopers hadde gitt uttrykk for at arbeiderne sommeren 2007 hadde fått ordre om å trenere arbeidene. I et bevisopptak 9. juli 2008 i Oslo tingrett forklarte han imidlertid først at det var et ærlig arbeide i hele 2007, men han endret underveis i avhøret på nytt sin forklaring dithen at det skjedde en trenering fra sommeren 2007.

Grzegorz Finger forklarte i et bevisopptak 4. juli 2008 i Oslo tingrett at arbeidet ble trenert fra første dag, men at det var et mer intensivt arbeide på slutten. Dette vitnet presiserte imidlertid at det ikke var noen ordre fra leder om å arbeide saktere, det var kun fra kollegaer at det kom slike anmodninger. Piotr Wilczynski forklarte i et bevisopptak 3. juli 2008 i Oslo tingrett at det var normalt arbeide på taket kun i 6 uker. Slawomir Niewiadomski forklarte i retten at fremdriften var normal på arbeidsplassen. Han hadde forklart seg annerledes for politiet og begrunnet denne forklaringsendringen med at han forut for politiavhøret var blitt presset av tre ukjente polakker til å forklare seg til skade for Harald Langemyhr. De ukjente polakkene, som alle var ca. 30 år, oppsøkte ham en søndag i august eller september 2008 mens han bodde i Sem. De truet med at hans familie ville bli skadet om han ikke forklarte seg slik de ville. De fortalte at de var med i en gruppe på 4 - 5 menn som ville knuse Harald Langemyhr. Miroslav Garan forklarte i retten at fremdriften var normal, men at det alltid var noen som var dovne. Antoni Suszka forklarte i retten at han ikke la merke til at noen trenerte arbeidet eller ikke gjorde noe i det hele tatt.

Dariusz Kirszenstein forklarte i retten at han jobbet på taket fra 31. mai 2007 i første omgang i to uker og at han så periodevis arbeidet på taket utover høsten. Han arbeidet imidlertid ikke på taket i november og desember 2007, men var tilbake på taket etter nyttår. Han forklarte at det var bra arbeidsmiljø på jobben og at han mener at alle jobbet så godt og fort som de kunne. I et politiavhør 15. juni 2011 var imidlertid vitnet blitt spurt om han kunne beskrive arbeidsmoralen. Han svarte: ”De som jobbet på Økern arbeidet ikke mye. De ble bedt om å gjøre en god jobb, men ikke en rask jobb. Vitnet vet ikke om arbeiderne skjønte hvorfor de skulle jobbe langsommere på taket”. I det samme politiavhøret forklarte vitnet at det i begynnelsen var ca. 30 arbeidere som ble satt til å arbeide på taket, men at det en periode var nærmere 100 menn som arbeidet på taket. Han tilføyde: ”Det var likevel effektivt på Økern takket være Garan”.

Stian Gulbrandsen, elektriker i firmaet Wickstrøm, forklarte i retten at han for det meste arbeidet inne på sykehjemmet, men at han også hadde en liten jobb på taket. Han forklarte at det tok lang tid å bli ferdig med taket og at flere arbeidet lite på slutten. På nærmere spørsmål forklarte vitnet at han stort sett arbeidet inne og at han bare hadde en liten jobb på taket. I et politiavhør hadde han forklart at han etter sommerferien 2007 observerte arbeiderne som sto på taket. ”De gjorde ingenting og hadde ingen arbeidsredskap i hånden.” Vitnet tok i retten avstand fra dette og understreket at somlingen var en observasjon helt på slutten og trolig rett før arbeidsplassen ble stengt. Han ga for øvrig uttrykk for at hans beskrivelse var for bombastisk. ”Ja, de jobbet jo også.” Prosjektansvarlig Per Morten Valstadsve i Omsorgsbygg har i retten understøttet inntrykket av at det i slutfasen var en del unnasluntring blant de polske arbeiderne og at dette ikke var organisert fra byggefirmaets side. Han ble i retten foreholdt et utsagn fra sin politiforklaring om et besøk på arbeidsplassen en lørdag i februar 2008 som han bekreftet. ”Vitnet så at polakkene på denne arbeidsplassen var late. Tolker det slik at de var i motsetning til arbeidsgiver.”

Tom Maurstad, formann for elektrikerne i firmaet Wickstrøm, forklarte i retten at han ikke kunne huske at arbeiderne på taket bevisst somlet. Til politiet forklarte han seg imidlertid mer kritisk når det gjaldt fremdriften. Han hadde blant annet lagt merke til at det alltid sto noen å røkte og ikke gjorde noe. Tømrer Bjørn Mosæther forklarte i retten at han overtok som byggeleder etter Frank Nordby da han sluttet i firmaet i slutten av februar 2008.

Mosæther hadde overlappet med Frank Nordby i januar og februar måned. Mosæther forklarte at han ikke observerte noen bevisst unnasluntring i disse månedene. ”Det ville jeg ikke ha godtatt heller.”

Bussing av arbeidere for telling

Aktor hevder at overfakturering også har vært muliggjort ved at det ble busset arbeidere fra andre arbeidsplasser til Økern sykehjem for å være til stede når byggelederfirmaet foretok telling av arbeidere på taket. Adam Makarczyk har i et bevisopptaket 7. juli 2008 forklart at han arbeidet på taket fra 2. juli 2007 og ”at bussing skjedde jevnlig i hele perioden”. Han forklarte at ”folk ble oppkalt fra Sinsen til Økern ... hver gang det manglet folk. Hvis man måtte ha 20 mann på taket og noen var på ferie, måtte de fylle opp med folk fra Sinsen. Etter at kontrolløren hadde skrevet opp alles nummer og dratt sin vei, dro folk tilbake til Sinsen. Om kvelden ble de returnert til Økern.” Mariuz Kropidlowski forklarte i retten at det undertiden skjedde en forflytting av arbeidere mellom Harald Langemyhrs arbeidsplasser og at det en gang ble busset folk fra Økern sykehjem til Sinsen barnehage for å hjelpe til der. Dette vitnet kunne imidlertid ikke huske om det noen gang var blitt fraktet arbeidere fra Sinsen barnehage til Økern sykehjem. Bogdan Zeligowski forklarte i bevisopptaket 9. juli 2008 at det foregikk bussing for kontroll.

Krzysztof Klemens Kasprzycki forklarte i retten at det 3 - 4 ganger ble transportert arbeidere fra Sinsen barnehage til Økern sykehjem for å være til stede under kontroll og telling. Han forklarte at han selv var med og at de bare sto på taket. Han forklarte at det også var noen transporter til Økern sykehjem hvor han ikke selv deltok. Grzegorz Finger forklarte i bevisopptaket 4. juli 2008 at det foregikk bussing fra Sinsen barnehage til Økern sykehjem, men at det aldri var mer enn en buss per gang. Piotr Wilczynski forklarte i bevisopptaket 3. juli 2008 at det ble busset en gang fra Sinsen barnhage til Økern sykehjem i januar eller februar 2008. Han forklarte at det dreide seg om å være til stede på en kontroll. Slawomir Niewiadomski forklarte i retten at det ikke skjedde noen bussing for kontroll til Økern sykehjem. Han hadde forklart seg helt motsatt til politiet og begrunnet forklaringsendringen med at han var blitt presset av tre ukjente polakker til å forklare seg til skade for Harald Langemyhr.

Bjørn Henrik Moen var entreprenørens anleggsleder på Sinsen barnehage. Han forklarte i retten at det undertiden gikk busser mellom Økern og Sinsen, men at dette skjedde i tilfeller hvor det var et prekært behov for arbeidshjelp på en av stedene, for eksempel for å få ting i hus eller for å få satt opp et stillas. Han kjente ikke til noen ”bussing for kontroll”. Han understreket at han som anleggsleder oftere manglet folk enn ledelsen på Økern og at det oftere ble beordret folk fra Økern for å hjelpe dem enn motsatt.

Rørlegger Øystein Karlsen forklarte i retten at han observerte bussing 4 – 5 ganger i den siste måneden før byggearbeidene ble stanset. Han hadde snakket med Bjørn Henrik Moen som også visste at det dreide seg om bussing for kontroll. Rørlegger Mikael Kristiansen forklarte i retten at det forekom transport fra Sinsen barnehage til Økern sykehjem, men at det ikke var tale om noen bussing for å bli telt på taket. De som ble busset til Økern forble der resten av dagen for å jobbe der.

Intern forflytning av arbeidere ved telling, vakthold

Aktor hevder at det forekom at noen av dem som arbeidet med innvendige pussarbeider ble beordret opp på taket når inspeksjonen kom og at det dessuten var flere arbeidere som ble bedt om å holde vakt. Adam Makarczyk forklarte i bevisopptak 7. juli 2008 at det var et vakthold på taket helt fra han selv begynte å arbeide på taket 2. juli 2007. Dette vaktholdet opphørte straks byggeleder Jean Tran forlot arbeidsplassen etter endt kontroll. Makarczyk forklarte at byggeleder Jean Tran ble oppholdt av Rafal Garan i 12 – 15 minutter når han kom for kontroll og at dette var tilstrekkelig til at folk kunne komme opp på taket fra de innvendige arbeidene i førsteetasjen eller fra arbeidsplassen på Sinsen barnehage. Adam Makarczyk forklarte at han aldri selv har tjenestegjort som vakt. Mariuz Kropidowski forklarte under hovedforhandlingen at han ikke selv ble beordret til å arbeide på taket når det kom en inspeksjon, men at han vet om andre som hadde fått slik ordre. Han forklarte at det var organisert et vakthold på taket i hele perioden og at Adam var satt ut som vakt. ”Det var utnevnt personer som skulle se når personen i rød bil kom til stedet. I begynnelsen var det to personer for å advare. Jeg er overbevist om at de advarte Garan. Plutselig ble det mange mennesker på taket. De kom fra prosjektet i førsteetasje.”

Bogdan Zeligowski forklarte i bevisopptaket 9. juli 2008 at arbeidere på Økern sykehjem ble beordret til å gå opp på taket når det kom kontroll. Han forklarte imidlertid at vakter på

taket var satt ut etter initiativ fra arbeiderne og ikke fra ledelsen. Gregorz Finger forklarte i bevisopptaket 4. juli 2008 at det var 5 – 6 vakter på taket hele tiden. Piotr Wilczynski forklarte i bevisopptaket 3. juli 2008 at kontrollene på taket alltid var overraskende. Antoni Suszka forklarte i retten at han regulært arbeidet med innvendig puss og at han ved noen anledninger ble sendt opp på taket i forbindelse med kontroller. Han forklarte at det skjedde et par ganger. Dariusz Kirszenstein forklarte i retten at han arbeidet både i første etasje, i kjelleren og på taket. Han forklarte at han aldri noen gang fikk ordre om å begynne på et arbeide på taket når det kom kontroll. I sin politiforklaring forklarte han imidlertid at alle fikk beskjed om de skulle løpe opp på taket dersom inspektøren kom. En typisk beskjed på morgenmøtet med Rafal var for eksempel å sette opp gipsvegger, men hvis inspektøren kom skulle han gå opp på taket og jobbe der. Rørlegger Øystein Karlsen forklarte i retten at det i den siste måneden før byggeplassen ble stengt var etablert et vakthold på taket. ”Jeg så at det sto en portvakt på taket som fulgte med i hva som skjedde. Når det kom folk fra Omsorgsbygg og til dels også fra Langemyhr så ble det varslet innover om at man måtte øke aktiviteten.”

Anleggsleder Bjørn Henrik Moen på Sinsen forklarte i retten at han la merke til at det var ”litt organisert vakthold” blant de arbeiderne som røykte eller drakk kaffe på hans arbeidsplass. Han forklarte at det var ca. 10 % av arbeiderne som sluntret unna. Til politiet forklarte han: ”Vitnet la merke til at mange polakker sto og speidet i vinduet og satt på taket og speidet. Vitnet vet de så etter ham og tok seg pauser når vitnet ikke var til stede.” I retten presiserte vitnet at denne observasjonen var fra den dagen det smalt. Han forklarte at det var helt på slutten, kanskje i de to, tre siste ukene, at han følte at de polske arbeiderne på hans arbeidsplass ved noen anledninger brukte et signal seg imellom (det ble trykket på en drill) når de oppdaget at han var i bygget. Det var et signal til de andre om at de måtte avslutte pausen sin.

Rørlegger Stian Wiig forklarte i retten at han arbeidet på Økern sykehjem fra august 2007 til byggeplassen ble stengt. Han forklarte blant annet: ”Husker spesielt takarbeidene. Det sto ofte flere arbeidere bak en presenning og røykte. Tenkte ikke veldig over dette. Når inspeksjon kom løp alle disse rundt og begynte å arbeide.” ...”Jeg tenkte at de kunne være late. Det var jo ikke alle som var late, det var jo mange som jobbet på dette taket.” ... Dette vitnet uttalte for øvrig at han i dag kan være påvirket av det han har lest i avisen i

ettertid. Han presiserte: ”Jeg tenkte før avisoppslagene at det kunne være Rafal, Frank, Gustav eller Harald de løp for og ikke inspektøren.”

Manglende verktøy

Aktor hevder at det over lang tid manglet verktøy på taket og at dette er et forhold som, dersom det medfører riktighet, styrker mistanken om at det har funnet sted et bedrageri og bedrageriforsøk. Bogdan Jan Zeligowsky forklarte i bevisopptaket 9. juli 2008 at det manglet verktøy i begynnelsen, men at det ble bedre mot slutten. Det ble også vist til at Piotr Wilczynski i sin forklaring til PriceWaterhouseCoopers skal ha gitt uttrykk for at det var mangel på verktøy helt fra starten, men at dette ble bedre senere. I bevisopptaket 3. juli 2008 forklarte imidlertid Wilczynski seg uklart om mulig mangel på verktøy. Krzysztof Klemens Kasprzycki forklarte at det manglet verktøy på taket. Bortsett fra disse tre vitnene som mener at det manglet verktøy, er det imidlertid femten andre vitner som på noe ulike måter i retten har uttalt at de ikke kjenner seg igjen i påstanden om at arbeiderne på taket manglet verktøy.

Rettens vurdering av skyldspørsmålet knyttet til takarbeidene

Retten vil understreke at dersom de mest alvorlige beskyldningene kan anses bevist, er det helt klart at dette ikke bare underbygger påstanden om at byggherren objektivt sett har vært utsatt for bedrageri i tilknytning til takarbeidene, men også underbygger en påstand om at de to tiltalte har medvirket til bedrageriet og handlet med det nødvendige forsett. De mest alvorlige beskyldningene er først og fremst anklagene om at det har foregått en bussing av arbeidere fra Sinsen barnehage hvor det ble arbeidet på fastpris, for å bli telt på taket på Økern sykehjem hvor man arbeidet på regning. Der nest er det anklagene om forflytting av arbeidere på fastpris internt på byggeplassen på Økern for å bli telt som arbeidere på taket. Den siste av de mest alvorlige anklagene går ut på en beskyldning om at byggefirmaet sto bak en ordning med vakthold på taket for å kunne registrere når byggelederfirmaets kontrollør ankom byggeplassen for kontroll.

Ved vurderingen av beskyldningene må det imidlertid etter rettens oppfatning legges vekt på at disse beskyldningene for det alt vesentligste har fremkommet fra en liten gruppe

polske arbeidere som etter bevisførselen i saken synes å ha vært anført av Adam Makarczyk som åpenbart sto i et sterkt motsetningsforhold til Harald Langemyhr. Det må videre vektlegges at denne lille gruppen av vitner på flere punkter har gitt sprikende forklaringer. Eksempelvis forklarte Makarczyk at arbeidene ble trenert hele tiden, mens Zeligowski i bevisopptak 9. juli 2008 først forklarte at det var ærlig arbeide i hele 2007, men etter hvert endret sin forklaring dithen at arbeidene ble trenert hele tiden. Når det gjaldt bussing for telling forklarte Makarczyk at dette skjedde i hele perioden, mens Pieter Wilczynski forklarte at det ble busset for å være til stede på kontroll en gang i januar eller februar 2008.

Den norske rørleggeren Øystein Karlsen forklarte i retten at det hadde forekommet bussing for telling i 4 – 5 anledninger i februar 2008, men at det bare var i denne siste måneden at dette hadde skjedd. Han forklarte at han hadde snakket med byggelederen på Sinsen, Bjørn Henrik Moen, som hadde forstått situasjonen på samme måte. Byggeleder Bjørn Henrik Moen forklarte i retten at det kunne skje at arbeidere ble forflyttet mellom arbeidsplassene på Økern og Sinsen, men at dette skjedde i tilfeller hvor det var et prekært behov for arbeidshjelp en av stedene, for eksempel for å få ting i hus eller for å få satt opp et stillas. Det har for øvrig kommet frem at Øystein Karlsen lenge var svært sint på Harald Langemyhr fordi stengningen av de to arbeidsplassene medførte at byggefirmaet var ute av stand til å betale Karlsen det de skyldte ham. Dette fikk den konsekvens at han i en periode fikk store økonomiske vansker.

Ved vurderingen av anklagene er det naturlig å legge noe vekt på det som nærmere har fremkommet om byggefirmaet og dets ledelse. Det har blant annet kommet frem at byggefirmaet hadde svært mange oppdrag på det aktuelle tidspunkt og at man manglet folk. Dette taler etter rettens oppfatning imot at byggefirmaet kan ha lagt opp til å trenere arbeidet. Det har for øvrig under rettsforhandlingene ikke fremkommet noe som tyder på at byggefirmaet har slurvet i arbeidsutførelsen og det er heller ikke i retten blitt påvist noe konkret juks med timeføringen. Det har riktignok fremkommet under bevisføringen at det under arbeidets gang har vært gjort feil i enkelte fakturaer og timelister, men dette har vært rettet opp i ved kontrollen i byggelederfirmaet, og i noen tilfeller ved at byggefirmaets kontor selv har gitt underretning om at man har gjort en feil. Retten vil for øvrig tilføye at man under hovedforhandlingens gang har kontrollert en rekke timelister og opplysninger

om hvor vitner har arbeidet, opp mot innsendte fakturaer og at retten ikke har funnet uoverensstemmelser.

Harald Langemyhr har forklart seg for retten i flere omganger. Han har fremtrådt som en dyktig fagmann som har vært opptatt av å gjøre et godt arbeide. At det er gjort et fagmessig godt arbeid på dette sykehjemmet er uttalt av de sakkyndige og erkjennes så vidt skjønnes også av aktor. I Sintefs rapporter, både den første og den reviderte, fremkom det ingen kritikk eller negative bemerkninger vedrørende arbeidets kvalitet. Retten bemerker at saken er meget kompleks og den har på flere måter vært dårlig opplyst fra påtalemyndighetens side. Harald Langemyhr har selv i betydelig grad bidratt til å forklare enkeltheter knyttet til byggearbeidene, og hans ord har fått vekt ganske særlig fordi han har kommet med en rekke faktiske opplysninger og herunder en grundig dokumentasjon om forhold som han åpenbart kjenner til, som aktoratet ikke har kunnet tilbakevise som usanne og som retten har oppfattet som korrekt. Når det gjelder Rafal Garan har retten fått et tilnærmet entydig inntrykk av at han var svært påpasselig og at han ikke fant seg i at det ble slurvet eller at arbeidene ble trenert - det var bare noen ytterst få polske vitner som har sagt noe annet.

Prosjektdirektør Jan Erik Hovrud forklarte i retten at prosjektet for ombyggingen var på 16 millioner og at det var et nokså stramt prosjekt. Han forklarte at han en tid etter at byggearbeidene var påbegynt fikk underretning fra byggefirmaet om at de hadde oppdaget taklekkasjer. ”Vi fikk beskjed om lekkasjer, men hadde planlagt å vente med dette. Taklekkasjen var svært dramatisk og ubeleilig for oss”. Han presiserte: ”Vi visste for så vidt at taket var veldig dårlig”. Han forklarte at det var i et særmøte 5. juni 2007 at det ble besluttet å ta takarbeidene på regning. Det nye taket skulle isoleres ordentlig, og man skulle samtidig legge større fall på det. Han forklarte at da han kom hjem fra sommerferie 4. august 2008, fikk han beskjed fra prosjektansvarlig Stener Harildstad om at byggefirmaet hele sommeren hadde hatt 40 polakker engasjert på takarbeidene. ”Taket var revet opp og vi måtte jo fortsette. Det eneste gode var at dette ble gjort raskt.”. Hovrud bekreftet på nærmere spørsmål at han på et byggemøte hadde sagt til Terje Ilje: ”Ser dere ikke at vi blir bedratt”. Han bekreftet videre at Ilje ikke kunne si seg enig i dette. Hovrud forklarte at det trakk ut å få arbeidene på taket ferdig, men at han 29. februar 2008 meddelte samtlige entreprenører: ”Nå er det nok, nå får dere gå ned av taket”.

Byggeleder Jean Hai Tran forklarte i retten at han jevnlig var på arbeidsplassen og at han hadde et fint samarbeide med Harald Langemyhr. Han forklarte at byggefirmaet i begynnelsen av april 2007 meldte fra om en avdekket fuktskade og at Mycoteam ble engasjert for å se på fuktskaden. Han forklarte at han selv observerte fukt i mattene både på taket og inne i bygningen og at også Terje Ilje så fuktskader. Jean Tran ble spurt om han noen gang under byggeprosessen hadde hørt at Omsorgsbygg følte seg utsatt for svindel. Til det svarte vitnet: ”Nei det har jeg ikke hørt. Men jeg har hørt at de slet med fremdriften.” Jean Tran forklarte at han i en periode høsten 2007 møtte opp daglig for å se hvilke fremskritt som ble gjort. Han forklarte at det på den tiden fortsatt var mange arbeidere på taket, men at det ble gjort små fremskritt på taket. Han forklarte at hensikten med produksjonsmengdekontrollen var å få fremtvunget en reell ferdigstillelsesdato. Jean Tran mente at han som byggeleder var på byggeplassen 1 – 3 ganger i uken, men ikke oftere. ”Byggherren ba oss ikke være der hele uken slik man kanskje burde når det endte med et regningsarbeide og ikke et kontraktsarbeide”. Jean Tran forklarte at timelister vanligvis følger med regninger som blir innsendt til byggelederen for kontroll. I dette tilfellet fulgte ikke alltid timelistene med. ”Vi godkjente til tross for at disse ikke lå ved, men det var jo på grunn av at vi hadde vært på byggeplassen og kontrollert.”

Terje Ilje forklarte i retten at taket ikke ble bygget ”bit for bit” og at det godt kan være at det var han som tok denne beslutningen. ”Praktisk og gjennomføringsmessig måtte man ta taket under ett”. Han forklarte at byggeleder Jean Tran svært ofte var på kontroller på arbeidsplassen og at han etter sommerferien 2007 var der flere ganger i uken. Jean Tran hadde hver gang talt opp antallet arbeidere på taket og kontrollert dette mot den listen som var oppsatt på oppslagstavlen med den enkeltes prosjektnummer. Ilje forklarte: ”Det ble leven etterpå mellom ham og Rafal hvis ikke samtlige arbeidere (underforstått i henhold til listen) var på taket”. Ilje forklarte at han på grunnlag av sine kontroller etter hvert fikk det inntrykk at fremdriften på taket var dårlig og at han mente at dette skyldtes urasjonell drift. Han mente imidlertid at det ikke var grunnlag for å hevde at byggherren hadde blitt utsatt for noe svindel fra byggefirmaet. Ilje forklarte at påstand om svindel hadde han første gang hørt på et byggemøte hvor prosjektdirektør Jan Erik Hovrud hadde utbrutt: ”Dette må være svindel”. Terje Ilje var av den oppfatning at dette utbruddet skyldtes frustrasjon over at kostnadene i forbindelse med utbedringsarbeidene på Økern sykehjem var blitt større enn det var budsjettet for.

Retten er av den oppfatning at de konkrete forholdene som aktor mener at kan begrunne bedragerianklagene, er dårlig underbygget. Som allerede nevnt må det legges vekt på at de sterkeste anklagene mot de tiltalte har fremkommet fra noen få polske arbeidere anført av en person som sto i et åpenbart motsetningsforhold til Harald Langemyhr, og at disse vitnenes forklaringer dertil er sprikende. Vitneførselen gir et inntrykk av at det kan ha vært dårlig arbeidsmoral blant enkelte av de polske arbeiderne i februar 2008, men etter rettens oppfatning er det ingen bevismessige holdepunkter for å hevde at en trenering fra noen arbeideres side på denne tiden var initiert av eller akseptert av arbeidslederne. Etter rettens syn er det heller ikke ført sikre bevis for påstandene om bussing av arbeiderne for telling eller intern forflytning av arbeiderne for telling. Ved vurderingen av bevisene må det vektlegges at det har fremkommet andre forklaringer på den høye faktureringen enn at dette skyldes bedrageri. Terje Ilje i byggelederfirmaet ga i sin forklaring for retten uttrykk for at de svært kostbare takarbeidene etter hans oppfatning måtte skyldes urasjonell drift.

Retten har hver for seg og samlet foretatt en vurdering av samtlige påståtte beskyldninger knyttet til takarbeidene og herunder det som har vært anført vedrørende formannstimer og overtid. Rettens konklusjon er at det riktignok foreligger et svært høyt timeforbruk, men retten finner ikke bevist at det er begått noe bedrageri eller bedrageriforsøk fra byggefirmaets side og langt mindre at de to tiltalte har medvirket til bedrageri eller bedrageriforsøk. Det er etter rettens oppfatning så stor tvil knyttet til hver eneste av de anførte mistenkelige omstendighetene, at disse omstendighetene heller ikke samlet bringer retten utover en rimelig og forstandig tvil.

Retten har som det fremgår kommet til samme konklusjon når det gjelder faktureringen for utvendig betong og for innvendig mur og puss. De tiltalte blir etter dette å frifinne for forholdene nevnt i hovedtiltalens post I og II.

.....

Forsvarerne har under hovedforhandlingen fremsatt en sterk kritikk av påtalemyndighetens iretteføring av saken særlig når det gjelder beskyldningene om bedrageri. Det har vært hevdet at påtalemyndigheten har vært preget av et tunnelsyn i den forstand at man har latt seg påvirke av de sterke anklagene fra de polske arbeiderne uten å være åpne for at det som

ble fortalt kanskje ikke var overensstemmende med sannheten. Det har også vært påpekt at det har vært meget uheldig for sakens rette opplysning at Harald Langemyhr ikke har vært innkalt til noe ytterligere politiavhør etter det første avhøret som ble tatt mens han satt varetektsfengslet i juni og juli 2008. Videre mente forsvarerne at det var meget uheldig at de mange bildene som ble tatt fra arbeidsplassen først ble fremlagt på et svært sent tidspunkt, en del bilder ble fremlagt 2 – 3 dager før hovedforhandlingen og noen ble fremlagt først mot slutten av hovedforhandlingen. Retten er enig i denne generelle kritikken knyttet til etterforskningen og iretteføringen av saken. Etter rettens oppfatning må denne kritikken fremsatt av forsvarerne komme til uttrykk i dommen, fordi man ellers taper forståelsen både for hva som rent faktisk har skjedd og også for dimensjoneringen, tidsforbruket og omkostningene knyttet til saken.

Retten vil ellers påpeke at de polske arbeiderne har fremsatt en rekke alvorlige beskyldninger mot byggefirmaet og de tiltalte utover det som er drøftet foran i tilknytning til de enkelte kontraktsarbeidene. Det har i retten fremkommet påstander om at polske arbeidere har arbeidet på Harald Langemyhrs privatbolig, men at arbeidene ble fakturert på firmaets prosjekter i Oslo. Videre har det vært påstått at det ble fraktet materialer fra byggeplassen på Økern sykehjem til bruk på hans privatbolig. Endelig har det vært påstått at Harald Langemyhr har stukket hull i taket på Økern sykehjem og på den måten forårsaket de aktuelle taklekkasjene. Disse svært alvorlige anklagene var et tema allerede i mediaoppslagene våren og sommeren 2008, og de sto sentralt, sammen med andre forhold, når politiet gikk til pågripelser. De nevnte beskyldningene var også en del av grunnlaget for at politiet 19. juli 2010 utferdiget tiltale mot Harald Langemyhr og Rafal Garan og beskyldningene ble også trukket fram under aktoratets innledningsforedrag i saken.

Etter bevisføringen er det imidlertid brakt på det rene at det ikke finnes noe som helst støtte for disse påstandene fra andre enn noen få polske arbeidere som åpenbart har stått i et motsetningsforhold til Harald Langemyhr. Påstanden om at Harald Langemyhr skal ha stukket hull i taket fremstår som ubegripelig. Vitner har forklart at det var lekkasjer på taket før arbeidene ble påbegynt. Påstanden om at noen arbeidere skal ha arbeidet på Harald Langemyhrs privatbolig samtidig som arbeidet ble fakturert på Økern sykehjem, ble grundig undersøkt ved at forklaringene og opplysningene om tidspunktene ble sammenholdt med dokumenterte timelister og fakturaoversikter. Der fant man ingen uregelmessigheter. Aktor har i sin prosedyre ikke gjentatt disse beskyldningene og retten forsto ham

dithen at han ikke vil fastholde disse anklagene. I en straffesak gjelder det svært strenge krav til bevis og retten skal være helt sikker i sin sak. Retten vil gjenta at de foran nevnte beskyldningene mot de to bedrageritiltalte fremtrer som helt grunnløse. Etter rettens oppfatning av bevisene ble disse forholdene så lite underbygget under hovedforhandlingen at det etter rettens oppfatning ikke engang foreligger noe i nærheten av en sannsynlighetsovervekt for at de nevnte forhold har funnet sted.

HOVEDTILTALENS POST III

Denne tiltaleposten omhandler brudd på arbeidstidsbestemmelsene i arbeidsmiljøloven. Det er i denne tiltaleposten vist til arbeidsmiljøloven § 10-4 første ledd jf § 10-5 første ledd og det er samtidig omtalt lovens grenser for gjennomsnittelig arbeidstid for det tilfellet at dette er avtalt mellom partene. I tiltaleposten er det imidlertid ikke vist til arbeidsmiljøloven § 10-6 som er den paragrafen i loven som omhandler gjennomsnittsberegning av arbeidstiden. Når det gjelder realiteten i saken er det på det rene at Arbeidstilsynet etter kontrollen på byggeplassen 5. mars 2008 innhentet arbeidskontrakter for 47 av de arbeidende som var i byggefirmaets tjeneste på Økern sykehjem og Sinsen barnehage. Det fremgår av ansettelseskontraktene at arbeidstakerne på de to byggeplassene skulle arbeide 57, 5 timer pr uke og at man kunne velge mellom to alternativer: a) mandag – fredag fra kl. 0700 – 1800 samt lørdag fra kl. 0800 til 1600, eller b) mandag – fredag fra kl. 0700 – 1930. Videre fremgår det av kontraktene at lønnen skulle gjennomsnittsberegnes ved at man skulle arbeide i 8 uker og deretter har fri i 2 uker med lønn.

Aktor hevder så vidt skjønnes at det ikke foreligger noen gyldig avtale om gjennomsnittsberegning av arbeidstiden og at arbeidskontraktene heller ikke ble fulgt opp i praksis idet arbeidstakerne sjelden fikk avspasere etter åtte uker som de skulle etter arbeidsavtalene. Ifølge arbeidskontrakten er den daglige arbeidstid på henholdsvis 10 og 11,5 timer, det vil si mellom 1 og 2 ½ timer mer pr dag enn det arbeidsmiljøloven § 10-5 første ledd tillater. Den ukentlige arbeidstiden i en gjennomsnittlig arbeidsuke er på 45 timer. Aktor fremhever at det i tillegg ble jobbet mer. Arbeidstakerne fikk sjelden avspasere etter åtte uker som de skulle etter arbeidsavtalen. Det blir her vist til noen fremlagte lister som blant annet viser at polakken Janusch Pociencha arbeidet i 11 uker og at han deretter hadde fri, og så jobbet han i åtte uker hvoretter byggeplassen ble stengt. Det er også vist til en e-post av

3. mars 2008 fra Sylwia Choleewicka til Harald Langemyhr hvor hun uttaler: ”Ingen vil jobbe 63 timer i uke tre måneder uten å ha litt fri imellom, Harald. Det er bare Rafal og Piotrek som gjør det.”

Forsvarerne fremhever at de samlede opplysningene om arbeidstiden for de enkelte arbeid-erne har vært basert på et regneark som revisor Christian Lorentzen i kommunerevisjonen bygget sin forklaring på. Det ble under utspørringen av Christian Lorentzen påpekt at det forekommer en rekke feil i dette dokumentet. For det første har kommunerevisjonen bevi-selig registrert feil timeantall (tatt feil av tall som er oppført) og byggefirmaet tatt feil på sine lister. Aktor mente riktignok at det bare var i fire tilfeller at det ble oppdaget feil i revisor Lorentzens liste og at feilene ikke hadde noen betydning for totalsummen. Forsva-terne mener imidlertid at det var nærmere 50 feil i listene og altså i nesten alle av de 64 tilfellene hvor Lorentzen hadde påpekt at det var jobbet mer enn 13 timer. Forsvarerne påpekte blant annet at en og samme arbeidstaker er oppført med 32 timer på samme dag. Forsvarerne understreker at de ikke selv har gjennomgått hver enkelt registrering av alle de timene som det er arbeidet, men at de etter de stikkprøvene som er tatt finner det sann-synlig at registreringen er beheftet med anslagsvis 50 feil.

Forsvarerne understreker at byggefirmaet ikke har hatt noen bevisst tanke på å bryte loven. Det er blant annet brakt på det rene at byggefirmaet etter et tilsyn 18. januar 2008 på Økern sykehjem fire dager senere sendte alle sine arbeidsavtaler til Arbeidstilsynet. Byggefirmaet mottok imidlertid ingen tilbakemelding på dette og langt mindre noen påpekning av at man opererte med ulovlige kontrakter. Byggefirmaet hadde grunn til å tro at dokumentene var lest og funnet i orden. Forsvarerne tilføyer at også Oslo kommune representert ved Omsorgsbygg hadde kontrollert arbeidsavtalene og fått opplyst hvor mange timer det skulle jobbes. Det er merkelig at Omsorgsbygg, som initierte at det ble gitt en politianmel-delse i denne saken, ikke gjorde politiet oppmerksom på at man tidlig i byggeprosessen var blitt orientert om arbeidskontraktene. Forsvarerne minner om at direktør Jan Erik Hovrud forklarte i retten at han tidlig i byggesaken hadde forlangt å få fremlagt arbeidsavtalene og at han hadde funnet at de var i orden.

Retten ser ikke bort fra at det i dette byggefirmaet var flere ansatte som arbeidet utover de grensene som er tillatt etter arbeidsmiljøloven også om man legger til grunn at det er inngått gyldige avtaler om gjennomsnittsberegning av arbeidstiden og en avspasserings-

ordning. Retten mener det må være riktig som aktor har fremhevet at arbeidskontraktene i en del tilfeller ikke ble fulgt opp i praksis idet det ikke alltid ble noe av at arbeiderne fikk fri to uker med lønn som fastsatt i kontrakten. Retten finner det ikke nødvendig å gå inn på enkelthetene i dette idet det etter rettens oppfatning under enhver omstendighet er tvilsomt om noen i byggefirmaet og dets daglig leder Harald Langemyhr har opptrådt forsettelig eller uaktsomt i det her nevnte tilfellet, jf opplysningene i avsnittet foran om innsendelsen av arbeidskontraktene til Arbeidstilsynet og opplysningen om at kontraktene også ble kontrollert av direktøren i Omsorgsbygg Jan Erik Hovrud. Saken er for øvrig svært lite tilfredsstillende opplyst når det gjelder omfanget av overtredelsen, jf opplysningene fra forsvarerne om en rekke feil i de listene som vitnet fra kommunerevisjonen baserte sin forklaring på. Retten finner det klart at det var en rekke feil i disse listene. Det er påtalemyndighetens oppgave grundig å forberede all bevisføring i en straffesak. Retten har kommet til at Harald Langemyhr må bli å frifinne for denne tiltaleposten og at også byggefirmaet må bli å frifinne.

HOVEDTILTALENS POST IV

Denne tiltaleposten knytter seg til arbeidsmiljøloven § 4-4 fjerde ledd om at innkvartering som arbeidsgiver stiller til rådighet for arbeiderne skal være ”forsvarlig” og videre til femte ledd jf forskrift om arbeidsplasser og arbeidslokaler av 16. februar 1995 nr. 170 kapittel 4 hvor det i veiledningsdelen blant annet bestemmer: ”Normalt vil arbeidstakerne ha rett til enkeltrom til å sove i”. Aktor viser til at det under kontrollen 5. mars 2008 fremkom at det bodde tre personer i den ene boligcontaineren på Økern som ble inspisert og at det også bodde tre personer i den boligcontaineren som ble inspisert på Sinsen. Aktor legger til grunn at det var flere enn en person også i de andre boligcontainerne som ikke ble inspisert. Forsvarerne fremhever for det første at det ikke er riktig at det i hele perioden fra 1. april 2007 til 5. mars 2008 var innkvartert polakker i boligcontainere på de to arbeidstedene. Det har gjennom bevisførselen blitt klargjort at de aktuelle containerne mest sannsynlig ble oppsatt på høsten 2007, containere på Økern ble trolig oppsatt tidlig i september 2007. På Sinsen ble containerne oppsatt noe senere, men det er uklart når. Forsvarerne har videre fremhevet at det ikke er korrekt at det var kun 6 containere på Økern. Et fremlagt bildemateriale tyder på at det kan ha vært 7 containere og Harald Langemyhr mener at det 7 – 8 containere.

Bogdan Jan Zeligowski forklarte i retten at han bodde i en boligcontainer på Økern sykehjem og at det bodde tre i hver container. Slawomir Niewiadomski forklarte at han først bodde i Bergveien i Tønsberg og at han etter hvert flyttet til en boligcontainer på Økern hvor det var tre arbeidere i hver container. Krysstof Klemens Kasprzycki forklarte at han arbeidet i Sinsen barnehage og at de var tre eller fire som bodde i samme container og at det var vanskelige boforhold. Jerzy Adam Czesak forklarte at han bodde i container ved Sinsen barnehage. Det var tre senger i containeren, men den ene kunne være tom hvis vedkommende var reist på besøk til Polen. Dariusz Kirszenstein forklarte at han i en periode bodde i container på Sinsen og at det bodde tre i hver container. Retten bemerker at disse forklaringene avgitt under hovedforhandlingen også ble støttet av andre vitneforklaringer og de også er understøttet av et bilde tatt i forbindelse med Arbeidstilsynets kontroll i Sinsen barnehage hvor man kan se at en rekke senger var kastet i en søppelcontainer.

Retten finner bevist utover enhver rimelig tvil at det i perioden fra september 2007 til 5. mars 2008 har vært innkvartert flere enn 2 arbeidere i enkelte av de boligcontainerne som byggefirmaet disponerte og at dette var i strid med lovkravet i arbeidsmiljøloven § 4-4 fjerde ledd om at innkvartering som arbeidsgiver stiller til rådighet for arbeidstakerne skal være ”forsvarlig”. Retten har vært i tvil om en innkvartering av 2 personer i en boligcontainer uten videre vil være i strid med den aktuelle lovbestemmelsen sammenholdt med forskriftsbestemmelsen om at arbeidstakerne normalt har rett til enerom. Etter de opplysningene som foreligger om størrelsen på containerne og opplysningene i saken om at det til stadighet var slik at en seng sto ledig på grunn av avspasering av overtid og hjemmebesøk i Polen, finner imidlertid retten det klart at i alle fall en innkvartering av mer enn 2 arbeidere i hver container vil være i strid med lovbestemmelsen. Retten er for øvrig ikke i tvil om at Harald Langemyhr og den øvrige ledelsen i Byggmester Harald Langemyhr AS var klar over at arbeiderne ble innlosjert på denne måten. Det er på det rene at byggefirmaet ikke hadde tilstrekkelig boligkapasitet til at alle arbeiderne kunne innlosjeres i leiligheter i Tønsberg. Når det gjelder Harald Langemyhr har han bekreftet at han kjente til en liste utarbeidet på hans kontor hvor det fremgikk hvor arbeiderne bodde. Retten finner det åpenbart at han var kjent med at det bodde mer enn to personer i enkelte av de boligcontainerne som byggefirmaet disponerte.

Det har betydning både for skyldspørsmålet i tilknytning til de enkelte postene, og også for straffeutmålingen, i hvilken utstrekning det har vært innkvartert mer enn 2 arbeidere i boligcontainerne på de to arbeidsplassene. Aktor viser til at det i et av de beslaglagte dokumentene fremgår at det på "Baraki Økern" var oppført i alt 18 personer. Av disse var 13 personer tilknyttet Økern prosjektet og de øvrige Mortensrud og Ullevålsveien prosjektene. På Økern var det etter aktors oppfatning plassert 6 boligcontainere - det vil si at det bodde i gjennomsnitt tre arbeidere i hver brakke på byggeplassen. Et annet dokument viser at det i brakkene på Økern bodde i alt 14 arbeidere. I det samme dokumentet fremgår det at det i brakkene på Sinsen bodde 6 arbeidere. Begge de angitte dokumentene er udaterte. Retten legger etter bevisførselen til grunn at det kan ha vært så mange som 7 brakker på Økern og finner det åpenbart at det i enkelte av disse brakkene har bodd flere enn to personer. Retten legger videre til grunn at det på Sinsen kan ha vært 3 – 4 brakker, men etter rettens oppfatning er det ikke ført sikre bevis for at det har bodd mer enn 6 personer i disse brakkene. Ved Sinsen barnehage står det således uklart for retten om det har vært innkvartert mer enn 2 arbeidere i noen av boligcontainerne.

Retten har kommet til den konklusjon at Harald Langemyhr må bli å straffedømme for overtredelse av hovedtiltalens post IV b, men at han må frifinnes for forholdet nevnt i hovedtiltalens post IV a. Det samme gjelder byggefirmaet. Retten finner at vilkårene for å anvende foretaksstraff i straffeloven § 48 a er tilstede og at det således er adgang til å straffe også byggefirmaet. Etter rettens oppfatning er det også grunn til å straffe et foretak for et lovbrudd av denne art. Foretaket har hatt en viss økonomisk fordel av denne innkvarteringen. Begge de tiltalte blir således å dømme for forholdet nevnt i post IV b.

HOVEDTILTALENS POST V

Denne tiltaleposten har sammenheng med at det under Arbeidstilsynets kontroll på byggeplassen 5. mars 2008 ble observert at det ikke var noe rekkverk på taket. På denne bakgrunn besluttet tilsynets inspektør Per Granerød å nedlegge forbud mot alt arbeid på taket. Dette vedtaket ble senere brakt inn for Arbeidstilsynet som bemerket følgende: "Det kan her gjøres oppmerksom på at det under tilsynet ble observert arbeidstakere på taket uten at det ble brukt personlig verneutstyr som sele og tau. Pålegg om stans av arbeid på tak uten

sikring ble derfor gitt. På grunn av dette, og på grunn av at arbeidet med å etterkomme pålegget ikke er gjennomført, opprettholder Arbeidstilsynet vedtaket.”

Det er i straffesaken brakt på det rene at det hadde vært rekkverk på taket i tilnærmet hele byggeperioden, men at det ikke var rekkverk i dagene mellom 27. februar og 5. mars 2008. Det synes videre helt klart at når rekkverket ble tatt ned i slutten av februar måned hadde dette sammenheng med at arbeidene på taket da var i ferd med å bli avsluttet og at man på ett eller annet tidspunkt var nødt til å ta ned rekkverket. Per Granerød erkjente i retten at det ikke medfører riktighet at han under inspeksjonen 5. mars 2008 hadde sett noen arbeidere på taket den aktuelle dagen. Det eneste han så var enkelte arbeidsredskaper som lå igjen på taket. Han fastholdt imidlertid at det åpenbart må ha gjenstått noen arbeider på taket på den tiden vedtaket ble gitt. Han ga for øvrig uttrykk for at han da det ble besluttet stans i byggearbeidene ikke var kjent med at det hadde vært rekkverk på dette taket i tilnærmet hele byggeperioden.

Harald Langemyhr forklarte i retten at arbeiderne brukte sele og tau i denne avsluttende fasen av takarbeidene og at det 25. februar 2008 var foretatt en sikker-jobb-analyse av Bjørn Tommy Mosæther. Dette dokumentet ble fremlagt i retten. Bjørn Mosæther forklarte at Per Granrød under sin inspeksjon 5. mars 2008 ikke spurte om sikringstiltak på taket og at han heller ikke spurte om det var gjennomført noen sikker-jobb-analyse. Arbeidstilsynet var opptatt av boligcontainerne og brakkeriggene og de så også på noen rullestillas innvendig i første etasje. Der var det ingen gelenderkant, men fra byggefirmaet ble det opplyst at arbeidene i først etasje var avsluttet.

Aktor hevder at det ikke er troverdig at en sikker-jobb-analyse ble utferdiget før tilsynet 5. mars 2008. Hun begrunner dette med at det ikke ble nevnt noe om dette under tilsynet. Forsvarerne mener at man i en situasjon som den foreliggende ikke kan legge avgjørende vekt på hva som ble sagt eller ikke sagt fra byggefirmaets side under kontrollen. Inspektør Per Granerød representerte en offentlig etat og hadde TV2 på slep da han var på inspeksjon denne dagen. Det dreide seg om et sirkus iscenesatt av en offentlig etat.

Retten bemerker at det avgjørende for skyldspørsmålet etter tiltalens post V er om det er grunn til å betvile opplysningene fra Harald Langemyhr om at det var blitt utferdiget en sikker-jobb-analyse slik han hevder og om det ble benyttet sele og tau i den avsluttende

fasen av takarbeidene. Retten har kommet til at det på ingen måte har vært ført tilstrekkelige bevis for at Harald Langemyhr og byggefirmaet har latt sine arbeidere arbeide på taket uten tilstrekkelig sikring. De tiltalte blir således å frifinne for denne posten.

TILLEGGSTILTALENS POST I

Denne tiltaleposten omhandler regnskapsføringen av en varmepumpe til kr. 25 000 eksklusiv mva. som etter opplysningene i saken ble innkjøpt av byggefirmaet 31. desember 2007. Det er opplyst at pumpen ble gitt i gave til Frank Nordby som skulle fratre sin stilling i firmaet. Harald Langemyhr har opplyst at gaven var ment å skulle være en påskjønnelse overfor ham. Retten finner grunn til å understreke at ingen av postene i tilleggstiltalen har noe å gjøre med bedrageriet nevnt i hovedtiltalens post I og II. Fakturaen ble ført inn i regnskapet på en post som ikke hadde noe med regningsarbeidene å gjøre.

Aktor hevder at det var uriktig å føre varmepumpen inn i selskapets regnskap og at forholdet er straffbart etter regelen i bokføringslovens § 15 første ledd. At Harald Langemyhr har hatt til hensikt å lure myndighetene med hensyn til skatte- og avgiftsberegning fremgår av at han i en e-post av 7. januar 2008 til leverandøren Torodd Hopen hadde bedt om at fakturaen ble sendt til Økern sykehjem og merket ”Utførte reparasjoner etter påførte skader på ventilasjonsanlegg”. Forsvarerne har prinsipielt anført at det å regnskapsføre varmepumpen som en utgift for selskapet ikke i seg selv er uriktig forutsatt at varmepumpen var blitt bestilt av byggefirmaet. En helt annen sak, som ikke har noe med denne utgiftsføringen å gjøre, er at varmepumpen må føres ut av regnskapet når den gis til en ansatt. Forsvarerne fremhever at retten ikke har fått noen opplysning om at dette ikke er gjort og det for øvrig ligger utenfor tiltalen slik tiltaleposten er formulert. Det har for øvrig fremkommet at det på grunn av at beslagleggelsen av byggefirmaets regnskaper ikke har blitt utarbeidet noe årsregnskap.

Retten finner det bevist utover enhver rimelig tvil at det å føre kjøpet av den aktuelle varmepumpen inn i selskapets regnskap var et brudd på prinsippet om at ”bokførte opplysninger skal være resultat av faktisk inntrufne hendelser” ettersom teksten som var påført fakturaen åpenbart var uriktig. Retten finner bevist at byggefirmaet allerede ved kjøpet av

varmepumpen hadde til hensikt å gi pumpen til Frank Nordby og at kjøpet av pumpen altså ikke hadde noe med reparasjon av ventilasjonsanlegget på sykehjemmet å gjøre. Det var Harald Langemyhr som hadde initiert at Frank Nordby fikk denne gaven og det var han som hadde initiert denne regnskapsføringen, jf den foran nevnte e-posten av 7. januar 2008. Harald Langemyhr hadde for øvrig etter rettens oppfatning en så nær kontakt med medarbeiderne på sitt kontor at det fremtrer som helt sikkert at han har kjent til at fakturaen ble regnskapsført slik den ble. Tiltalte blir etter dette å straffedømme for forholdet nevnt i post I.

TILLEGGSTILTALENS POST II

Retten legger til grunn at varmepumpen ble tatt ut av byggefirmaets lager og gitt til en av de ansatte. En slik gave må anses som en naturalgodtgjørelse. Det dreier seg om en godtgjørelse for arbeid som er fradragsberettiget på selskapets hånd og som skal lønnsinnberettes som enhver annen godtgjørelse fra selskapet. Retten kan ikke se at det forholdet som er beskrevet i post II innebærer noen overtredelse av ligningsloven § 12-1 nr. 1 a. Kjøpet av varmepumpen er korrekt opplyst i selvangivelsen som en kostnad for dette inntektsåret. Retten har ikke fått noen opplysninger om hvorvidt den aktuelle naturalgodtgjørelsen til Frank Nordby senere har blitt tatt med som en utgift på selskapets hånd og for øvrig at den er blitt lønnsinnberettet. Dette ligger imidlertid utenfor tiltalen slik den er formulert. Tiltalte blir å frifinne for dette forholdet.

TILLEGGSTILTALENS POST III

Retten legger som nevnt til grunn at den aktuelle varmepumpen aldri var tiltenkt å skulle være i selskapet fra innkjøpstidspunktet. Retten legger videre til grunn at ordningen etter merverdiavgiftsloven er at fradragsrett for inngående merverdiavgift har et merverdiavgiftspliktig rettssubjekt, mens en vanlig lønnsmottaker som Frank Nordby ikke har noen slik fradragsrett. Byggefirmaets fradragsrett er for øvrig begrenset til anskaffelser til bruk i den avgiftspliktige virksomheten. Retten finner bevist at den terminoppgaven som ble sendt fra byggefirmaet i begynnelsen av februar 2008 slik sett var en uriktig opplysning og egnet til å unndra merverdiavgift. Som nevnt i tilknytning til post I har retten lagt til grunn

at det var Harald Langemyhr som hadde tatt initiativ til den aktuelle gaven til Frank Nordby og at han hadde initiert at kjøpet skulle føres i regnskapet med referanse til skade på ventilasjonsanlegget på Økern sykehjem. Han hadde da etter rettens syn en særlig plikt til å sørge for at det ikke ble ført inngående merverdiavgift for gaven. Merverdiavgiftsbeløpet utgjør kr. 6 250. Det har han ikke gjort og retten har kommet til at han må bli å straffedømme etter post III. Det er riktignok i denne posten vist til § 21-4 første ledd i merverdiavgiftsloven av 19. juni 2009 nr. 58, en lov som ble vedtatt og satt i kraft etter at forholdet ble begått. Bestemmelsen i denne lovens § 21-4 første ledd er imidlertid identisk med § 72 første ledd første punktum i merverdiavgiftsloven av 19. juni 1969 nr. 66. Retten betrakter dette som en glipp fra påtalemyndighetens side som etter omstendighetene ikke bør få noen betydning for adgang til å straffedømme tiltalte for det aktuelle forholdet. Tiltalte blir altså å dømme for overtredelse av merverdiavgiftsloven av 19. juni 1969 nr. 66 § 72 første ledd første punktum jf straffeloven § 270.

STRAFFEUTMÅLINGEN

Aktor har nedlagt påstand om at Harald Langemyhr dømmes til fengsel i 4 år. Retten har imidlertid kommet til at han må bli frifinne for begge bedrageripostene og også for de fleste av de øvrige forholdene som han er tiltalt for. Harald Langemyhr blir å dømme etter hovedtiltalens post IV b for brudd på arbeidsmiljøloven § 4-4 fjerde ledd om at innkvartering som arbeidsgiver stiller til rådighet for arbeiderne skal være forsvarlig. Videre blir han å dømme etter tilleggstiltalens post I for brudd på bokføringsloven § 15 første ledd jf § 4 første ledd nr 3 ved å ha medvirket til å ha ført en faktura med misvisende tekst i byggefirmaets regnskap og etter tilleggstiltalens post III for brudd på merverdiavgiftsloven av 19. juni 1969 § 72 første ledd første punktum jf straffeloven § 270 ved å ha medvirket til at det ble sendt momsoppgave som ga firmaet fradragrett for denne anskaffelsen. Retten legger til grunn at det etter rettspraksis i regelen skal reageres med bøter ved brudd på reglene i arbeidsmiljøloven om innkvartering av arbeidsfolk og at det vanligvis også vil bli reagert med en bot for de forgåelsene som er nevnt i tilleggstiltalens post I og III dersom saken først bringes inn for retten.

Ved utmålingen av straff skal det legges vekt på både allmennpreventive og individualpreventive hensyn og dessuten på rettspraksis på vedkommende livsområde. Ved utmål-

ingen av en passende straff overfor Harald Langemyhr må det imidlertid legges vekt på at det har gått svært lang tid siden de straffbare forholdene ble begått uten at tiltalte er å klandre for det. Dertil kommer at denne tiltalte har vært utsatt for en uvanlig stor belastning blant annet som følge av en langvarig varetektsfengsling knyttet til de forholdene han nå er frifunnet for. Overtredelsen av arbeidsmiljøloven ville normalt ha resultert i et forelegg og overtredelsen av merverdiavgiftsloven ville normalt ikke ha resultert i noe annet enn en administrativ sanksjon for byggefirmaet i form av en tilleggsavgift på 20 – 30 % av avgiftsbeløpet på kr. 6 250. Retten har etter omstendighetene kommet til at det i dette tilfellet er forsvarlig å gi domsutsettelse, jf straffeloven § 52 nr. 1.

Aktor har nedlagt påstand om at Harald Langemyhr AS dømmes til å betale en bot på kr. 500 000 for forholdene nevnt i hovedtiltalens post III, IV a, IV b og V. Byggefirmaet skal imidlertid frifinnes for tre av disse forholdene og blir kun å straffedømme for forholdet nevnt i post IV b som omhandler brudd på arbeidsmiljøloven § 4-4 fjerde ledd knyttet til innkvarteringen av arbeidere i boligcontainere på Økern sykehjem. Denne bestemmelsen i arbeidsmiljøloven har som formål å sikre standarden for innkvartering av arbeidstakere. I forarbeidene er det særlig vist til økt arbeidsinnvandring som følge av EØS-utvidelsen, og behovet for å kunne gripe inn overfor uverdige boforhold. Økokrim har i retningslinjer av 7. mars 2007, tiltrådt av Riksadvokaten, uttalt at ved brudd på arbeidsmiljøloven bør boten for et foretak ikke i noen tilfeller ligge under kr. 50 000. Det er lite rettspraksis på dette området.

Ved utmålingen av en bot overfor byggefirmaet må det imidlertid legges vekt på at dette foretaket i betydelig grad har lidd tap som følge av den måten kontraktsforholdet med Omsorgsbygg ble terminert på og ikke minst som følge av den langvarige tilbakeholdelsen av oppgjøret og redskaper tilhørende firmaet. Retten er av den oppfatning at dette etterfølgende forholdet vanskelig kan tillegges særlig betydning ved avgjørelsen av om det overhodet bør reageres med en foretaksstraff i dette tilfellet. Men retten ser det som rimelig og naturlig å vektlegge dette forholdet ved den konkrete utmålingen av straffen. De nevnte omstendighetene vil for øvrig i stor grad få en betydning i forbindelse med det økonomiske etterspillet mellom byggherren og byggefirmaet. Retten har etter en samlet vurdering kommet til at boten for foretaket passende kan settes til kr. 50 000.

INNDRAGNING

Aktor har nedlagt påstand om at Harald Langemyhr AS dømmes til å tåle inndragning med kr. 711 756,25 for det utbyttet som selskapet har hatt av de handlingene som foretaket er tiltalt og blir dømt for. Det aktuelle inndragningskravet, som riktignok er generelt formulert, er av aktor presisert dithen at det knytter seg til hovedtiltalens post IV. Det kreves inndragning av den vinningen som byggefirmaet har hatt ved at enkelte arbeidere har vært innkvartert ulovlig trangt i boligcontainere på disse to arbeidsplassene.

Aktor hevder at byggefirmaet har hatt en betydelige økonomisk fordel ved at arbeiderne ble innlosjert på denne måten. Aktor legger for det første til grunn at det kun skulle innlosjeres en arbeider i hver container og at det på Økern således skulle vært i alt 18 boligcontainere. På Sinsen skulle det etter aktors oppfatning vært 12 boligcontainere i stedet for 4 boligcontainere. Dette innebærer at det på de to arbeidstedene skulle vært plassert ytterligere 20 boligcontainere. Leieprisen for 20 boligcontainere i 11 måneder utgjør samlet kr. 361 756 inklusiv mva. Videre opplyser aktor at det også vil påløpe utgifter til montasje, opp- og nedrigging som samlet utgjør kr. 427 000 inklusiv mva. Samlet utgjør dette kr. 711 756 som således utgjør byggefirmaets besparelse.

Forsvarerne fremhever prinsipalt at de polske arbeiderne ikke har vært ”henvist til å sove i brakke” slik det fremgår av tiltalen. Byggefirmaet hadde ikke påtatt seg noen plikt til å stille bolig til disposisjon for arbeiderne. Det ble videre fremhevet at innholdet i den aktuelle bestemmelsen i arbeidsmiljøloven og forskriftene til bestemmelsen ikke stiller noe absolutt krav om at det skal være enkeltrom for arbeidere som innkvarteres i bolig som arbeidsgiver skaffer. Subsidiært gjør byggefirmaet gjeldende at man for å leie ytterligere containere ikke ville hatt så store utgifter som påstått av aktor og at aktor for øvrig ikke har tatt hensyn til at det etter vitneførselen er brakt på det rene at boligcontainere på de to arbeidsplassene først ble anskaffet i september 2007. Forsvarerne fremhever også at kostnadene til opp- og nedrigging av containerne ville representert langt lavere kostnader for byggefirmaet fordi dette selskapet selv disponerte egnet kranutstyr.

Retten skal her ta stilling til et krav om inndragning knyttet til innkvarteringen av arbeidere ved Økern sykehjem. Det er dette forholdet som Harald Langemyhr og byggefirmaet blir å straffedømme for, jf drøftelsen foran under skyldspørsmålet hvor retten grunnet bevistvil er

kommet til at de tiltalte må bli å frifinne for forholdet nevnt i hovedtiltalens post IV a. Retten vil ellers bemerke at man ikke er i tvil om at byggefirmaet har hatt visse besparelser ved at man innkvarterte arbeiderne så trangt som man gjorde i enkelte av containerne på Økern sykehjem. Retten er heller ikke i tvil om at lovvilkår i arbeidsmiljøloven § 4-4 fjerde ledd ”innkvartering som arbeidsgiver stiller til rådighet” er oppfylt i dette tilfellet. Det fremgår klart av arbeidsavtalene med de polske arbeiderne at arbeidsgiver leier ut boplass for kr. 2 500 pr. måned. Noen av arbeiderne har riktignok ønsket å ordne innkvarteringen selv og uavhengig av arbeidsgiver. Men for de arbeiderne som benyttet seg av denne innkvarteringsmåten på Økern sykehjem, er det brakt på det rene at noen var innkvartert med flere enn 2 personer i hver container.

Når det gjelder utmålingen av inndragningskravet legger retten til grunn at det har vært 7 brakker på Økern og at det i perioder har bodd så mange som 18 personer i disse brakkene. Dette tilsier at det skulle ha vært 2 ekstra brakker på dette stedet. Retten legger videre til grunn at bruken av disse containerne varte i 7 måneder og ikke i 11 måneder slik aktor har hevdet. Videre legger retten til grunn at kostnader til opp- og nedrigging må reduseres betraktelig sammenlignet med de tallene aktor har presentert. Det er for øvrig på det rene at merverdiavgift ikke skal beregnes i dette tilfellet. Dette inndragningskravet er vanskelig å beregne og retten har kommet til at det må fastsettes skjønnsmessig, jf straffeloven § 34 annet ledd annet punktum. Retten fastsetter inndragningskravet til kr. 50 000.

SAKSOMKOSTNINGER

Aktor har nedlagt påstand om at de tiltalte dømmes til å betale saksomkostninger etter rettens skjønn. Rafal Garan er som det fremgår helt frifunnet og for ham er det således ikke grunnlag for å idømme noe ansvar for det offentlige omkostninger. Når det gjelder Harald Langemyhr mener retten at det er grunn til å fravike hovedregelen i straffeprosessloven § 436 ettersom han i det alt vesentligste er frifunnet for det han var tiltalt for. Når det gjelder Byggmester Harald Langemyhr AS har retten etter en helhetsvurdering kommet til at man også her bør fravike lovens hovedregel fordi saken mot firmaet etter rettens syn egentlig burde vært avgjort ved et forelegg eventuelt iretteført i løpet av noen få dager.

Dommen er enstemmig.

Tidsforløpet mellom hovedforhandlingens avslutning og domsavsigelsen skyldes sakens betydelige omfang. Retten har holdt domskonferanser underveis og har etter hovedforhandlingens avslutning holdt domskonferanser 8. og 13. desember 2011 og 5., 9., 10., og 12. januar 2012.

DOMSSLUTNING

1. Harald Karsten Maurice Langemyhr, født 1. februar 1965, frifinnes for hovedtiltalens post I, II, III, IV a og V og for tilleggstiltalens post II.
2. Harald Karsten Maurice Langemyhr kjennes skyldig for overtredelse av arbeidsmiljøloven § 19-1 nr 1 jf § 4-4 fjerde ledd, bokføringsloven § 15 første ledd jf § 4 første ledd nr 3 og merverdiavgiftsloven av 19. juni 1969 nr. 66 § 72 jf straffeloven § 270. Fastsettelse av straff utsettes i medhold av straffeloven § 52 nr. 1 med en prøvetid på 2 – to – år.
3. Byggmester Harald Langemyhr AS frifinnes for hovedtiltalens post III, IV a og V.
4. Byggmester Harald Langemyhr AS dømmes for overtredelse av arbeidsmiljøloven § 19-1 nr 1 jf § 4-4 fjerde ledd jf straffeloven § 48 a til å betale en bot til statskassen på 50 000 – femtitusen – kroner.
5. Byggmester Harald Langemyhr AS dømmes i medhold av straffeloven § 34 til å tåle inndragning til fordel for statskassen av 50 000 – femtitusen – kroner.
6. Rafal Garan, født 23. desember 1977, frifinnes.
7. Saksomkostninger idømmes ikke.

Dommen ble avsagt ved opplesning av domsslutningen og en muntlig redegjørelse for domsgrunnene for åpne dører i nærvær av aktorene, de domfelte og deres forsvarere. Rafal Garan var ikke til stede i retten og dommen vil bli forkynt for ham gjennom hans forsvarer. De domfelte ble gjort kjent med at dommen gjennom opplesningen og redegjørelsen er å anse som forkynt for dem og de ble også gjort kjent med de reglene som gjelder for adgangen til å anvende rettsmidler mot dommen.

Harald Karsten Maurice Langemyhr erklærte at han

Byggmester Harald Langemyhr AS v/ styreformann Roy Gustav Winge erklærte at

Aktor erklærte at

Retten hevet

Thorleif Waaler

Eystein Abel Engh

Øivind Seiergren

